

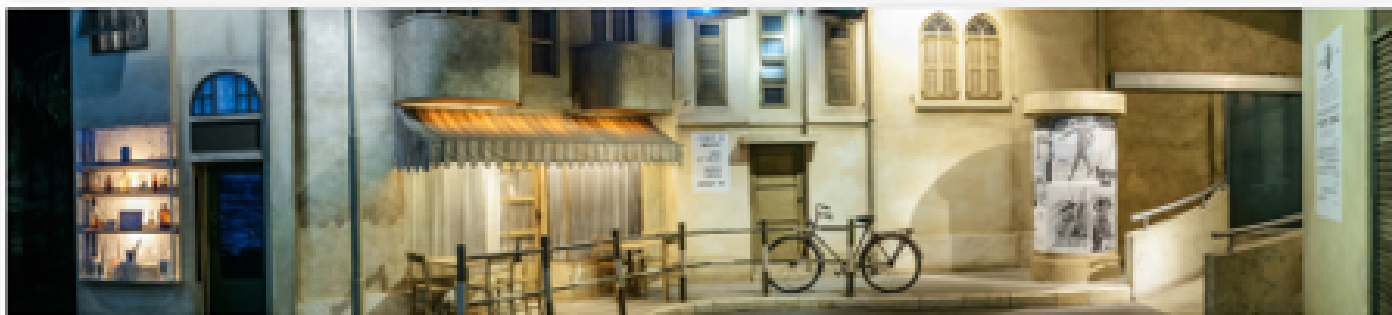

**יחידת המורשת
והמוזיאונים**
משרד הביטחון
אגף משפחות הנצחה ומורשת

קירות מדברים ברשת

גיליון 18
תשרי תשפ"ג
אוקטובר 2022

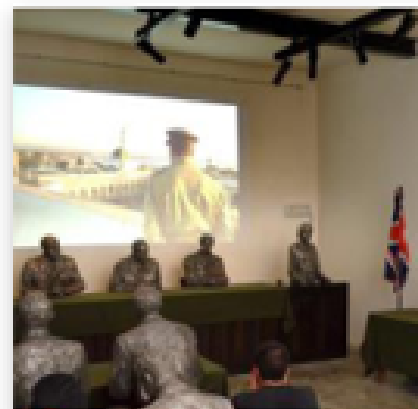
קוראים יקרים,

לכבוד השנה החדשה, הבאה עלינו לטובה, אנו שמחים להגיש לכם את גיליון 18 (ח"י) של "קירות מדברים ברשת", העוסק כולו בהתחלות חדשות בתחום הפרט ובתחום הכלל, אז וגם עכשיו. הכתבות בגיליון זה – כולן פרי עטם של אנשי יחידת המוזיאונים – מייצגות אך מעט מתוך מכלול החשיבה, המחקר והפעילות, המתקיימים במשך השנה בעשרת המוזיאונים של משרד הביטחון.

בפרוס שנת תשפ"ג אני מבקש להודות לעובדות ועובדי יחידת המוזיאונים העוסקים כל השנה בחריצות, במקצועיות ומתוך תחושת שליחות בקידום המוזיאונים ובהנחלת המורשת לציבור המבקרים. תודה גם להנהלת אגף משפחות, הנצחה ומורשת ועובדיו וכן להנהלת משרד הביטחון ועובדיו המאפשרים לנו את העשייה הגדולה הזו.

אנו מחכים לכם גם השנה בתקופת חגי תשרי עם שלל תערוכות חדשות, פעילויות לילדים ומגוון תצוגות וסיפורי מורשת. נשמח לארח אתכם במוזיאונים שלנו – מכפר גלעדי בצפון עבור דרך עכו, חיפה ומושב אביחיל ועד ירושלים ותל אביב – להכיר לכם את אוצרותיהם ולשתף אתכם בסיפוריהם. שנה טובה,

ד"ר עפר בורד
מנהל יחידת המוזיאונים בפועל

גיליון 18
תשרי תשפ"ג
אוקטובר 2022

חברי המערכת

ד"ר עפר בורד
יוסף קיסטר
חני שחר פישמן
ערן מוזס
טל גרינברג גוזלן

בקרו באתר האינטרנט של יחידת המורשת והמוזיאונים
museums.mod.gov.il

חפשו אותנו ב

- יחידת המורשת והמוזיאונים

מה בחוברת

4 עמ'	מוזיאון בית "השומר" חיה-שרה ויחזקאל חנקין - חלוצי העלייה השנייה	
6 עמ'	מוזיאון אסירי המחתרות עכו הפגישה הראשונה עם כלא עכו	
8 עמ'	מוזיאון ההעפלה וחיל הים "ופסנתר כנף אינך רוצה בספינה?"	
10 עמ'	מוזיאון בית הגדודים הוועד הארצי למען החייל היהודי	
12 עמ'	מוזיאון בית הפלמ"ח הקמתו של קיבוץ נתיב הל"ה	
13 עמ'	מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב התחלה חדשה - תמרים לראש השנה	
14 עמ'	מוזיאון האצ"ל המרד - התחלה חדשה	
17 עמ'	מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין ("גידי") עליית "אף על פי"	
19 עמ'	מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ("יאיר") איחולי שנה טובה במחתרת לח"י	
22 עמ'	מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים יוצאת לדרך חדשה	
23 עמ'	יוסף קיסטר התחלות חדשות - האצ"ל לאחר הפילוג הראשון בשורותיו	
24 עמ'	מפת המוזיאונים	
25 עמ'	פרטי קשר המוזיאונים	

חיה-שרה ויחזקאל חנקין - חלוצי העלייה השנייה

בני הזוג נסעו לקייב עד שחנקין יחלים מפצעיו, אך גם שם המשיכה המשטרה לחפש את פעילי ההגנה העצמית היהודית. חנקין החלים כעבור שלושה שבועות ומייד לאחר מכן הם נסעו לאודסה כדי לעלות על אונייה המפליגה לארץ ישראל. כששמעו יהודים באודסה שהם היו שותפים להגנה העצמית בהומל, עזרו להם העשירים שבהם להשיג דרכונים והם הפליגו לארץ ישראל עם חברים נוספים. בנר חמישי של חנוכה, כ"ח בכסלו תרס"ד (17 בדצמבר 1903) הגיעה החבורה לנמל יפו, כשחיה-שרה היא האישה היחידה. ביום המחרת המשיכו למושבה ראשון לציון, שם התקבלו בשמחה גדולה ובברכות בנשף חנוכה "לעולים החדשים". כך החלה באופן רשמי "העלייה השנייה" שנמשכה כעשר שנים, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה באוגוסט 1914.

את התקופה הראשונה בארץ ישראל עשו בני הזוג חנקין בקומונה משותפת ברחובות עם חבריהם מאגודת "נטעים". חיה-שרה עסקה שם בתפירה ובתיקוני בגדים לאנשי המושבה והכניסה כסף לקומונה, נוסף על עבודות המטבח והדרכת הבחורים בעבודות הבית. לקראת חג הפסח עברו לפתח תקווה, שם נפגשו עם א"ד גורדון והאחים אליעזר וישראל שוחט, שעימם דנו לראשונה בבעיית השמירה העברית ובפתרונה.

בפתח תקווה נישא הזוג. על כך מספר אליהו אבן טוב הומלי: "באותו זמן חלה חתונתם של חיה-שרה ויחזקאל, זו הייתה שמחתנו הראשונה בארץ. באו חברים מראשון לציון. בחצרו [של] גיסין סידרנו חופה, הקיפנו אותם, נשאנו ידנו למעלה ושרנו את 'השבועה' (המנונם של פועלי ציון)".

בשנת 1906 נולדה בתם הבכורה, יהודית – הבת הראשונה של ארגון "השומר".

באותה שנה יסד יחזקאל חנקין יחד עם ד"ר ליאון קוגן, הרופא הראשון של הגימנסיה העברית ביפו, את אגודת המתעמלים – "ראשון לציון-יפו", שברבות הימים שינתה את שמה ל"מכבי יפו". אחר כך יסדו יחד עם חניכי בית המדרש למורים בירושלים את אגודת הספורט "בר גיורא". שתי האגודות כתבו על דגלן – "נפש בריאה בגוף בריא".

לאחר שנה בארץ עברו בני הזוג למושבה שפיה, שם עבד יחזקאל בבית הספר ליתומי קישינב. כאן נפגש לראשונה עם אלכסנדר זייד וישראל גלעדי. בשיחות שקיימו עלה שוב רעיון השמירה וההגנה העברית על המושבות.

כעבור זמן מה בשפיה חלה חנקין בקדחת ונסע לאחד מבתי החולים בירושלים כדי להחלים. לאחר שהחלים פגש בירושלים את הזואולוג ישראל אהרוני. אהרוני ביקש ממנו להביא לו ביצים של עוף מיוחד הנקרא נחשון, שאותו אפשר למצוא רק בביצות החולה השורצות קדחת. במסעותיו מכאן ואילך הגיע יחזקאל חנקין לעיראק, לאיראן ולמדבריות ערב. יצחק בן צבי ביקש ממנו שיחפש את יהודי חיבר שעל פי השמועות חיו באזור זה. לאחר מכן נשכר חנקין כצייד ושומר מטעם הסולטן עבדול חמיד, כדי לחקור את אזור ים המלח.

זמן קצר לאחר בואה של חיה-שרה בלומין מהכפר נבילובקה לעיר הומל, שניהם ברוסיה, היא הכירה את יחזקאל חנקין מי שעתיד להיות בעלה. הם נפגשו בסדנה שבה עבד יחזקאל כפועל צבע וחיה עבדה ולמדה בה תפירה.

השניים היו לפעילים פוליטיים – ובין היתר השתתפו בפעילות ה"בונד", המפלגה היהודית הסוציאליסטית שראתה במאבק על זכויות היהודים במקומות מושבם באירופה את הפתרון לשאלת הלאומיות היהודית. בהמשך פרשו מה"בונד" והקימו בהומל את סניף מפלגת "פועלי ציון", שראתה בעלייה לארץ ישראל את הפתרון לשאלת הלאומיות היהודית. חברי הסניף נפגשו בקבוצות קטנות ובמקומות שונים מחשש לרדיפות מצד שלטון הצאר, כשרעיון העלייה לארץ ישראל מקנן כל הזמן בליבם. הוועד המרכזי של "פועלי ציון" אף שלח להומל מרצה שסיפר על ארץ ישראל, הביל"ויים והמושבות. כשהוועד תכנן לשלוח עשרה חברים ראשונים לארץ ישראל היה ברור לזוג חנקין שהם יהיו ביניהם. חלומם היה להיות חקלאים עובדי אדמה.

כשפרצו פרעות קישינב בשנת 1903, ארגנו הזוג חנקין את קבוצת ההגנה העצמית בהומל ויחזקאל התמנה מטעם הוועד למפקד ההגנה בעיר. למעשה, הייתה זו הקבוצה המגובשת הראשונה של הגנה עצמית יהודית (תולדות ההגנה, חלק א', כרך ראשון, עמ' 174). כשפרצו הפרעות בהומל בסוף אותה השנה כבר היו המגינים מוכנים ומאורגנים. עוד קודם לכן נקנה נשק מתרומות של עשירי העיר והם גם למדו על דרכי הפעולה של הפורעים בקישינב. יחזקאל חנקין וחברים נוספים אף התלבשו כמו איכרים והתהלכו ביניהם, כדי לשמוע על הלכי הרוח וללקט ידיעות למקרה שיתוכננו פרעות גם בהומל.

כשהתחילו הפרעות היו יהודי הומל מוכנים לקבל את פני הפורעים בנשק ובקלשונים. אולם עם תחילת ההתנגדות היהודית הופיעו חיילי צבא הצאר שניסו לפזר את היהודים לביתם. כשכשל ניסיון הפיזור החלו החיילים בירי לעברם ויהודי אחד נהרג. חנקין שנפצע בהיתקלות זו המשיך לפקד על המתגוננים. שלושה ימים נמשך הפוגרום וכל מי שלא השתתף בהגנה העצמית הסתגר בביתו. המשטרה החלה במאסרים דווקא של היהודים שהתגוננו. בעקבות זאת החליטו החברים הפעילים בהגנה העצמית לעזוב את העיר ולנסות לעלות לארץ ישראל מייד.

חיה-שרה ויחזקאל חנקין לפני עלייתם ארצה – צלם לא ידוע. מתוך אוסף פרטי של המשפחה (ארכיון בית "השומר").

יחזקאל חנקין אוהז יען – צלם לא ידוע, תאריך לא ידוע. מאוסף גרשון גרא (ארכיון בית "השומר").

לימים תיאר אותו יצחק בן צבי: "חסון בגופו, כולו מעשה מקשה, רוחו לא תדע חת. והוא שקט לא ידע כי רוחו תישאנו רחוק המדברה, לערבות יריחו ולחולות אנטיוכיה, אל אוהלי קדר שמעבר לירדן, מקום שם ביקר והתאמן בציד – הצייד היהודי הראשון."

כשהצטרף אל חבריו וביחד ייסדו את אגודת בר גיורא ואחר כך את "השומר", התמסר חנקין לשמירה והיה לשומר-רוכב הראשון. מטליתו של יחזקאל תפרה חיה-שרה את דגל "השומר", שעליו רקמה את הסיסמה "בדם ואש יהודה נפלה, בדם ואש יהודה תקום" הלקוחה מתוך "שיר הבריונים" של יעקב כהן. הדגל מוצג כיום בתצוגת מוזיאון בית "השומר".

על תקופה זו מספרת חיה-שרה: "לא זכינו לחיים של קבע... מאותו זמן ואילך החלה פרשת נדודים ארוכה וממושכת. יחזקאל נמשך לצייד... ורק לאחר ייסוד 'בר-גיורא' ו'השומר' עזב את הצייד למען השמירה והיה לשומר-רוכב בכינרת, רחובות ושוב בגליל התחתון. כך עד אותו יום מר ונמהר שבו מת. ואני שייכת הייתי מאז למשפחת 'השומר' ואיתה עשיתי את דרכי לכפר גלעדי עם שני בניי. נראה שתכונת הנדודים דבקה גם בי ואחרי שנים אחדות שבהן הייתי בכפר השומרים, המשכתי לנדוד הלאה."

חסיה דרורי מכפר יחזקאל מספרת: "לחיה-שרה קראו 'אם הפועלים'. היא הייתה גם אם הפועלת בארץ. סמל ההתגשמות של הנכונות ליום אפור רגיל ויום גבורה גדול." לארכיון בית "השומר" נמסר אלבום התמונות והגלויות שנשלחו לחיה-שרה מידידים וחברים בתקופות שונות, ובו אפשר לראות את ההערכה הגדולה של כולם אליה.

(מתוך תיקיהם האישיים של חיה-שרה ויחזקאל חנקין בארכיון בית "השומר")

כתבה: דניאלה אשכנזי

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

הפגישה הראשונה עם כלא עכו

"המעבר החד ממצב של עצירים למצב של אסירים טפח על פנינו. היינו כאנשים נדהמים. אם בבית המשפט אזרנו עוז כגברים, הנה כאן פנינו כשולי הקדרה. איש לא אמר דבר. כולנו התכנסנו בתוך עצמנו. רק הפסיעות הרחבות והמדודות אנה ואנה בתוך החדר, יכלו להעיד על המתרחש בליבנו פנימה. את מיטב שנות נעורינו יהיה עלינו לבלות בין כותלי הכלא החשוך הזה.

הפורקן בא לנו בדרך פרדוקסלית. חבילת בגדים הושלכה פנימה על ידי המחסנאי ואיש-איש מבינינו משך לעצמו זוג מכנסיים חומים, חולצה תחתונה אפורה, חולצה אפורה ללא צווארון ומכנסיים חומים ללא כפתורים, ללא חגורה, אפילו ללא חוט קשירה... במקום נעליים קיבלנו זוג סנדלים חומים משומשים... כאשר החלפנו את בגדינו והצצנו איש ברעהו פרצנו כולנו בצחוק מתגלגל. דווקא הפעולה שסימלה יותר מכול את מעמדנו החדש הפיגה מעט את המועקה."

גם משה כרמל, לימים אלוף ומפקד חזית הצפון במלחמת העצמאות ונאסר עם קבוצה זו, מתאר במכתביו את יומו הראשון כאסיר בכלא עכו וכך הוא כותב:

"מנו אותנו, הכניסונו לחדר הקבלה וסגרו מאחורינו את הדלת המסורגת. זהו חדר קטן, קר, אפלולי, כולו בנוי אבן, ללא חלון... פה שהינו שעה ארוכה, מי בישיבה על רצפת הבטון, מי בשכיבה, מי בעמידה. הייתה שתיקה גמורה. כל איש התייחד עם עצמו וחישב את חשבון עולמו נוכח המפנה המכריע והמוחלט כל-כך שחל היום בחייו... בשעה מאוחרת אחר הצהריים הובאה אל החדר חבילת בגדי אסירים חדשים, עשויים בד גס וערמת סנדלים וצווינו להחליף את בגדינו. זו הייתה הפְּרָדה מן הדבר האחרון המזכיר את חופשתנו..."

מ"ג אסירי ה"הגנה" נאסרו באוקטובר 1939, מיד לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה. כבר עם פרוץ המלחמה הכריזו המוסדות הלאומיים של היישוב היהודי על נכונות היישוב להתגייס למלחמה באויב הגרמני, ואסירי ה"הגנה", שהייתה הזרוע הצבאית של "היישוב המאורגן", אינם מנסים כלל ליזום בריחה מן הכלא. אדרבא, הם משתדלים להסתגל למצב החדש שנכפה עליהם.

"הפגישה הראשונה עם כלא עכו אמרה אימה. ככול בידיים וברגליים אתה יורד מהמשאית לצד חפיר עמוק המזכיר לך תמונות של טירות מימי הביניים שראית בסרטים. מולך מתנשאת חומת מבצר שגובהה כביכול אינסופי. גשר צר מוליך אל פתח בחומה. זה הגשר אל המקום שאיש עוד לא ברח ממנו. ואתה נכנס בהלמות לב ובראש מנקרת השאלה – איך יוצאים מכאן?

במשרד הקבלה מורידים את הכבלים. אתה מסתכל סביב בפניהם של הסוהרים, ומנסה ללמוד את המציאות החדשה שלך..."

במילים אלה מתאר אסיר האצ"ל מנחם (מנדל) מלצקי את חוויתו הראשונה כאסיר בכלא עכו.

שינוי הסטטוס מאדם חופשי ואיש מחתרת הלוחם למען חירות עמו ומולדתו לאסיר, שחירותו העצמית נשללה ממנו, הוא קיצוני למדי. לאורך שנות פעילותו של כלא עכו המנדטורי נעצרו ונכלאו בו מאות מקרב הלוחמים ואנשי המחתרות השונות. במכתביהם ויומניהם תיארו האסירים את התחושות שליוו אותם בראשית דרכם כאסירים בכלא. התיאורים מגוונים ושונים מאוד וייתכן כי הושפעו מרוח התקופה ומהשתייכותו הארגונית של אותו אסיר, וכמובן מאישיותו.

מלצקי נעצר בחודש אפריל 1946 עם עוד 30 חברי האצ"ל שהשתתפו בפעולת האצ"ל נגד מתקני הרכבת ומסילות הברזל בדרום הארץ במסגרת "תנועת המרי העברי". תחילה נכלאו בכלא המרכזי בירושלים, ובראשית שנת 1947 הועברו לכלא עכו. הייתה זו התקופה הסוערת ביותר שקדמה להקמת מדינת ישראל, ולכן למן ההתחלה ניקרה בראשו השאלה איך בורחים מכאן ואיך חוזרים מהר ככל האפשר לחזית המאבק. מקריאת שורות אלה ניתן לראות כי היה קשה לו להשלים עם מצבו החדש כאסיר בכלא עכו.

בחודש אוקטובר 1939 הגיעה לכלא עכו קבוצת אסירים גדולה שקיבלה את הכינוי "המ"ג מיבנאל". היו אלו 43 אנשי ארגון ה"הגנה" שהשתתפו בקורס מפקדי מחלקות של ה"הגנה" ביבנאל. ה-43 שנעצרו הובלו לכלא עכו עוד בטרם משפטם. בתקופת מאסרם הרבו לכתוב, גם במכתבים שהצליחו להבריא אל מחוץ לכותלי הכלא וגם ביומנים. אחד מאסירי המ"ג היה נח דגוני.

ביומנו, שלימים פורסם כספר, תיאר דגוני את הרגע שבו הפכו מעצירים לאסירים לאחר משפטם, וכך כתב:

התנהגותם הראשונית של מ"ג אסירי ה"הגנה" בבית הסוהר הביאה לידי ביטוי את ההפתעה המוחלטת ואת התדהמה ממאסרם דווקא בתקופה זו, לאחר שנים של שיתוף פעולה בין היישוב היהודי לממשלת המנדט. חברי ה"הגנה" האסורים בכלא עכו לא עסקו בניסיונות בריחה מהכלא אלא במציאת פתרונות לקיצור מאסרם או ביטולו באופן חוקי.

כתבה: ברכה גנץ

תיאור דומה לתיאורו של מלצקי אפשר לראות בזיכרונותיו של איתן לבני, קצין המבצעים של האצ"ל, בספרו "המעמד". וכך הוא כותב על חוויית המאסר: "בית הסוהר בעכו היה המבצר השמור ביותר בארץ, על חוף הים ממש, ומוקף חומות אבן גבוהות ועבות, בליבה של עיר ערבית, ללא תושבים יהודים כלשהם. ככל שהיה ידוע לנו, מעולם לא הצליח אסיר להימלט מתוך חומות המבצר הזה, שעמד בשעתו מול תותחי המצור של נפוליאון. כלי הרכב הגיעו לקצה הגשר שמעל החפיר המוביל לכניסה לחצר, ומשם המשכנו ברגל. הייתה זו הפעם הראשונה שראיתי את מבצר עכו מבפנים... וכיוון שהיו אסירים שהגיעו לירושלים מעכו שמענו מפיהם על תנאי הכלא בעכו, על סידורי השמירה, אפשרויות הבריחה וכד'. הרגשנו כאילו קידמה את פנינו שורה של דנטה אליגיירי: "כל באיו לא ישובו עוד."

לבני נתפס באותה הפעולה שבה נתפס מלצקי. כחברו, גם הוא מבטא את רוח התקופה הסוערת. כבר בפגישתו הראשונה עם כלא עכו הוא חושב על בריחה ממנו ועל חזרה למאבק בבריטים מחוץ לכתליו. הוא אינו מצליח לדמיין את עצמו מעביר את שארית חייו מאחורי סורג ובריח, אלא מייד עם הגעתו לכלא עכו הוא כבר חושב על אפשרויות הבריחה ממנו.

מתוך התיעוד שהשאירו אחריהם אסירי המחתרות במכתבים, ביומנים ובזיכרונות שנכתבו לאחר תקופת מאסרם, ניתן להבחין באופן מובהק כיצד הם התמודדו עם השינוי הקיצוני שחל בחייהם. מכתבים וזיכרונות אלה של אנשי המחטרות מיומם הראשון כאסירים בכלא עכו המנדטורי הם עדות לרוח התקופה והשפעתה על אסירי המחטרות משורות ה"הגנה", האצ"ל ולח"י.

"ופסנתר כנף אינך רוצה בספינה?"

דיברתי במשך כשעה. היה שקט מוחלט ואיש לא הוציא הגה מפיו. משסיימתי הפנו הכול את מבטיהם אל ד"ר מנץ. הלה הרהר קמעה ובטון יבש להחריד, ללא צל של חיוך או ניד עפעף, אמר: "יא, מעניין מאד, הר קומנדנט. אמור נא לי בבקשה, הר קומנדנט, Ein klavier – גראנד פיאנו [פסנתר כנף, ט' ג'] – אינכם רוצים להרכיב בספינה הזאת?" הוא דיבר ברצינות כזאת, עד שקשה היה לי להחליט אם הוא מלגלג עלינו או שבדרך זו הוא מביע את הערכתו לדמיון הפורה שגילינו כאן. מכל מקום המילה klavier הפכה אצלנו לשם נרדף לכל רעיון מטורף שהגה מישוה במהלך ההגשמה של תוכנית הסטי"לים..." (שלמה אראל, לפניך הים, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תשנ"ח-1998, עמ' 224)

חרף הציניות ניאותו הגרמנים לשתף פעולה עם הרעיון, והדרך אל הספינה המיוחלת החלה להיסלל. מנקודה זו חלפו כ-3 שנים עד לרגע שבו, לדברי אראל, "החלו בחיתוך הפחים" שמהם תיוצרנה הספינות. העדר היחסים הרשמיים בין שתי המדינות על רקע ההיסטוריה הנוראה, כמו גם בירוקרטיה מערימת קשיים ומעטה סודיות מצד הישראלים בנוגע לחימוש הספינות, הביאו לשורה של אתגרים ומכשולים שעמדו לפני הצוות הישראלי. ואם לא די בכך, עם תחילת העבודות נודע דבר הסיוע הביטחוני למדינות ערב אשר איימו בניתוק קשרים וחרם כלכלי על גרמניה אם לא יופסק הסיוע. כתגובה לכך עצרה גרמניה את הפרויקט, אך הודיעה כי תממן באופן עקיף את רכישת הספינות. הקושי הגדול עלה כאשר הגרמנים סירבו בכל תוקף למסור את התוכניות של ה"גואר" המשופרת שהותאמה לחיל הים הישראלי. על אף הפצרותיו של אראל שטען כי אין חלופה הולמת וכי ה"גואר" היא הספינה המתאימה ביותר לצורכי חיל הים, התעקש שמעון פרס, אז סגן שר הביטחון, לחפש דגם אחר במדינות אחרות. הישועה הגיעה כאשר נתגלתה מספנה צרפתית בעיר שרבורג אשר עבדה בשיתוף פעולה עם מספנת לורסן הגרמנית. תוך זמן קצר התקיימה בפרז' פגישה בין פליקס אמיו, בעל מספנת CMN בשרבורג לבין פרס, אראל ומרדכי (מוקה) לימון שהיה נספח משרד הביטחון בצרפת. הפגישה זרעה אופטימיות גדולה לאחר שהתברר כי היחסים בין שתי המספנות – הצרפתית והגרמנית – טובים למדי וכוללים שיתוף פעולה פורה. חלפו כמה ימים והתוכניות עם המפרטים הגיעו לידי הצרפתים כאשר פליקס אמיו התחייב לעמוד בכל הביצועים שעליהם התחייבה מספנת לורסן.

בחודש מאי 1965 נחתם ההסכם לבניית 6 ספינות מדגם "סער" שכלל סעיף לפיו תהיה אופציה לבנות 6 ספינות נוספות, אופציה שמומשה בהמשך. בחלוף הזמן, ובד בבד עם פרויקט הסטי"לים שקרם עור וגידים בשרבורג, פרצה מלחמת ששת הימים. בעקבות המלחמה הטילה צרפת אמברגו על ישראל אולם בניית הספינות נמשכה כאשר הספינות לא כללו בשלב זה מערכות נשק והוגדרו "ספינות סיור מהירות", וכן הוטל מעטה סודיות על הפרויקט.

בתצוגת החוץ של מוזיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה, בין שלל סירות וספינות שהיו בשירות החיל, לא תוכלו להחמיץ את אח"י מבטח, ספינת הטיילים הראשונה של חיל הים אשר מייצגת את ראשיתה של שיטת 3.

בראשית שנות השישים כלל חיל הים 3 משחתות, 6 טרפדות ושתי צוללות. עם סד"כ זה יכול היה חיל הים רק לקוות כי יוכל להגן על החוף הישראלי, אולם לא היה יכול ליזום פעולה התקפית כנגד ציי האויב שבאותה עת נכנסו לשירות בהם דגמים חדשים של ספינות מתוצרת ברית המועצות – קומאר ואוסה. על ספינות אלה הוצבו משגרים של טילי ים-ים בשם "סטקס" SS-N-2, מתוצרת ברית המועצות, בעלי טווח של כ-80 ק"מ וראש קרבי שמשקלו כ-500 ק"ג. בחיל הים השכילו להבין שבקרוב בים הפתוח לא תוכלנה המשחתות הישראליות החמושות בתותחים וטרפדו להתמודד בהצלחה מול ספינות האויב וטילי ה"סטקס". יוחאי בן-נון, מפקד חיל הים דאז, כינס שורה של קצינים בכירים במטרה לבחון כיצד ניתן לשנות את אופיו של הצי הישראלי הקטן. רעיונות שונים נזרקו לאוויר, ואחד מהם שעד מהרה בוטל גרס: ספינה קטנה – מהלומה גדולה. בבסיסו של הרעיון עמד טיל ה"לוז" שנמצא באותו זמן בפיתוח של רפא"ל במטרה להפכו לטיל ים-ים אשר ייצור כוח אש משמעותי, והפלטפורמה לטיל תהיה ספינה קטנה וזריזה, קטנה בהרבה ממשחתת. הקצינים האחרים דחו את הרעיון בטענה שלא קיימת ספינה מסוג זה באף אחד מצי המערב.

בשנת 1962 מינה יוחאי בן-נון את אל"ם שלמה אראל, אז ראש מחלקת ים ולימים מפקד חיל הים (1966–1968), לבדוק את אותה האפשרות – בריאת טיפוס חדש של ספינה יש מאין. הצוות בראשותו של אראל החל לתור אחר ספינה קיימת שתידרש לשיפורים והתאמות וכך הגיעו לדגם של טרפדת גרמנית בשם "גואר". באותה התקופה החלו להירקם יחסים עם הרפובליקה הפדרלית הגרמנית (מערב גרמניה) סביב נושא השילומים שכללו גם סיוע ביטחוני במסגרת הסכם "וולדורף אסטוריה" (1960). אראל יצא לבון, בירת גרמניה המערבית, נפגש עם קבוצת בעלי תפקידים ממשדד ההגנה הגרמני ושטח לפנייהם את רעיון הספינה החדשה, על כך כתב בספרו:

"פרסתי על השולחן את הציור הדמיוני של הסטי"ל שלנו ופתחתי בהרצאה ארוכה בשפה האנגלית, שפה שהכול הבינו היטב אף כי הקפידו לדבר רק גרמנית. הצגתי את התפיסה המבצעית, פירטתי את התכונות הנדרשות מהספינה, תיארתי את המערכות השונות, את מיקומן ואת השילובים ביניהן. הסברתי את תנאי הזירה ואת התנאים האקלימיים שבהם תצטרך הספינה לשרת. לא אמרתי במפורש כי אנו מתכוונים להרכיב טילים על הספינה, אך מבטיהם של מאזיני העידו בהם כי הם הבינו זאת מהר מאוד. בשרטוטים ובנתונים לא ציינו אלא את המיקום, את המידות והמשקלות ואת הספקות החשמל הדרושים לכל אחד מחלקי מערכת הגבריאלי, ובדבריי ציינתי שכאן תבוא מערכת נשק שאנו מפתחים בעצמנו.

אח"י מבטח בתצוגת מוזיאון ההעפלה וחיל הים.
צילום: טל גרינברג גוזלן

כתבה: טל גרינברג גוזלן

כך יצא שבחודש אוקטובר 1967 הושקה ספינת הטילים הישראלית הראשונה אח"י מבטח. במאמרו "אז תנו להן צ'אנס" ("בין גלים", יוני 1987) כותב ההיסטוריון הצבאי והעיתונאי שלמה מן: "אח"י מבטח הייתה שפן הניסיונות. היא זו שהגיעה ראשונה למהירויות של 40 קשר ויותר, דבר שלא נשמע עד אז בחיל הים (...). הצוות אכל הרבה ים, עד שזכה לראות את ספינת הטילים מקבלת סוף סוף כמה גברילים והופכת לסטי"ל כשר למהדרין".

בסוף דצמבר 1968 ביצעה ישראל פעולת תגמול (מבצע "תשורה") בלבנון שבעקבותיה הרחיבה צרפת את האמברגו ונאסר המשך אספקת הספינות שיוצרו בשרבורג. בחיל הים הוחלט לנצל את המומנטום ולהבריח באמתלות שונות את שתי הספינות שלכאורה היו מוכנות ועמדו לפני הפלגה ארצה. כך הגיעו ארצה אח"י עכו וסער. ומה באשר לחמש הספינות הנוספות? בנייתן נמשכה וכדי להביאן ארצה על אף האמברגו נרקמה פעולה שנקראה מבצע "נועה", נושא מרתק בפני עצמו שנשאיר להזדמנות אחרת.

בדצמבר 1969 הושלמה הגעתן של כל 12 הספינות משרבורג ובחיל הים פעלו לציידן במערכות שונות וביניהן מערכות נשק, מערכות גילוי ולוחמה אלקטרונית וכן גיבשו תורת קרב חדשה שהוכתבה, הושלמה ותורגלה כבר בשנת 1971. בד בבד הושלם פיתוח הטיל "גבריל" שהוא חלק בלתי נפרד מאותן הספינות ומתורת הלחימה שהתקבעה באותן השנים. בחודש אוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום הכיפורים. חיל הים היה ערוך ומוכן למלחמה וכבר בלילה הראשון יצא כוח לעבר חופי סוריה ונתקל במארב של הצי הסורי. קרב קשה התפתח בין שני הצידים שבמהלכו נורו פגזי תותחים ושוגרו בין הצדדים טילי "סטיקס" ו"גבריל", אולם ספינות הטילים של חיל הים הצליחו לשתק את אוניות האויב. חיל הים השיג ניצחון מוחץ בקרב שהוכתר כקרב ספינות הטילים הראשון בעולם, קרב שסימן עידן חדש בלחימה הימית.

כתבה זו ניסתה להביא "על קצה המזלג" את סיפור הקמתה של שייטת ספינות הטילים בחיל הים. תמונה מלאה על התפתחות שייטת 3 ותולדותיה ניתן לקבל בתצוגה, בספרייה ובמאגר המידע שבמוזיאון.

מקורות:

שלמה אראל, לפניך הים, משהב"ט – ההוצאה לאור, 1998.

אילן כפיר ויעקב ארז, צה"ל בחילו – אנציקלופדיה לצבא וביטחון (חיל הים), הוצאת רביבים, 1982.

הוועד הארצי למען החייל היהודי

בתוכנית האומנותית השתתף שחקן מתיאטרון "הבימה" והזמרת מרים סגל.

בנאום הראשון הוזכר לטובה הגדוד העברי מימי מלחמת העולם הראשונה ודובר על החובה להתגייס ולמגר את כוחות הרשע.

בנאום השני עמד הנואם על עיצוב דמותו העברית של החייל אשר מתגייס לצבא הבריטי וממלא בתוך הצבא הזה את שליחותו הלאומית של היישוב ושל העם: חייל זה צריך להיות שלם בעבריותו ועליו לקיים בכל מקום שבו הוא חונה את התפקיד הגדול והחשוב שהוטל עליו, מתוך קוממיות יהודית ומתוך עמידה שתהיה לכבוד לו ולכבוד היישוב.

קורפורל (רב"ט) מחיל החפרים התייחס לדברי הנואמים וציין שצריך להיות קשר בין היישוב לבין החייל היהודי. תנאי ההסתגלות של החיילים קשים משום שנלווית אליהם הדאגה והחרדה לגורל משפחתו והתלויים בו.

הקורפורל הדגיש כי היישוב היהודי חייב לדאוג לא רק לסיפוק צורכיהם התרבותיים של אלה הממלאים את שליחותו הוא, אלא גם להבטיח את התנאים המינימליים לקיום של כבוד למשפחות החיילים. החיילים היהודים הועמדו ועוד יועמדו בפני תפקידים קשים מאוד ועליהם לשאוב אמונה וכוח מההרגשה כי היישוב היהודי קשור בקשר אמיץ עימם, לא יעזוב את משפחתו לנפשה ולא ישכח גם הוא למלא את החובות המוטלות עליו. המסיבה נעלה בשירת "התקווה".

הוועד המשיך ופעל לסייע לחיילים ולקיים אירועי תרבות בבסיסים השונים שבהם שירתו. עם זאת הצבא הבריטי לא בקלות אפשר לנציגי הוועד לבקר את החיילים ובשנות המלחמה התמיד משה שרתוק בניסיונותיו להשיג מעמד רשמי וחופש תנועה וביקורי נציגים ביחידות השונות.

חלק מפעילות הוועד בארץ ישראל היה ארגון מסיבות הפְּרָדה מיחידות שעזבו את הארץ לשירות בחו"ל. לדוגמה, כאשר פלוגת תובלה 650 עזבה את הארץ ארגן הוועד מסיבה ואנשי הפלוגה ביקשו שמשה שרתוק יגיע גם הוא למסיבה. המפקדים הדגישו את החשיבות שיש במתן עידוד והערכה לפלוגה.

כאשר עזבה הבריגדה היהודית את מצרים לצורך אימונים באיטליה, הגיע יו"ר הוועד יוסף ברץ להיפרד ממנה בשם היישוב היהודי.

במהלך מלחמת העולם השנייה התגייסו למעלה מ-30,000 גברים ונשים מהיישוב היהודי בארץ ישראל לצבא הבריטי. מטרתיהם העיקריות היו להילחם בגרמנים, לסייע ליהודים באירופה ולרכוש ניסיון צבאי.

המתגייסים היו ממגוון האוכלוסייה בארץ ישראל, צברים ועולים חדשים, יוצאי עדות שונות וגילים שונים, בני קיבוצים, ערים ומושבים.

הם שירתו ביחידות שונות בזרועות הצבא הבריטי, רבים מהם במסגרת יחידות ופלוגות עבריות.

כשנה לאחר תחילת המלחמה החליטו הסוכנות היהודית והוועד הלאומי להקים גוף שידאג לחיילים הארצישראלים אשר שירתו ברחבי העולם ויעבוד בשיתוף פעולה עם הצבא הבריטי. גוף זה נקרא "הוועד הארצי למען החייל היהודי", ובראשו עמדה נשיאות שהורכבה מחברים נציגי הסוכנות היהודית, נציגי הוועד הפועל ואישים אחרים שהוזמנו בהסכמת המוסדות. תפקיד הנשיאות היה לרכז את פעולות הוועד ולוודא את ביצוען.

יו"ר הוועד היה יוסף ברץ, אשר התנדב עם שלושה מילדיו לצבא הבריטי בשנת 1941 בהיותו בן 51. במסגרת תפקידו זה ביקר במדינות שונות ונפגש עם החיילים מהארץ.

הישיבה הראשונה של "הוועד הארצי למען החייל היהודי" הייתה באוקטובר 1940. היא נפתחה בדברים מפי משה שרתוק (שרת) ויצחק בן צבי אשר סימנו את תפקידי הוועד והבטיחו לו את עזרתם הפעילה של המוסדות המרכזיים.

בישיבה הוחלט כי הוועד יפעל לקדם כמה נושאים: - במסגרת הפעילות התרבותית-חינוכית בקרב החיילים יוקמו ספריות, יתקיימו הרצאות ושיעורים בעברית, יערכו מסיבות בשבתות ובחגים ויועלו הצגות תיאטרון, קונצרטים ועוד. זאת בכל מקום שבו יהיה מספר ניכר של חיילים יהודים.

לצורך זה יפנה הוועד בקריאה לציבור לתרום ספרים ועיתונים. - הוועד יסייע למשפחות החיילים בהנחות בתשלומי מסים, דמי חינוך, עזרה רפואית ועוד. לשם כך פנו אנשי הוועד לרשויות המקומיות ולארגונים הכלכליים בבקשה לסייע בנושא.

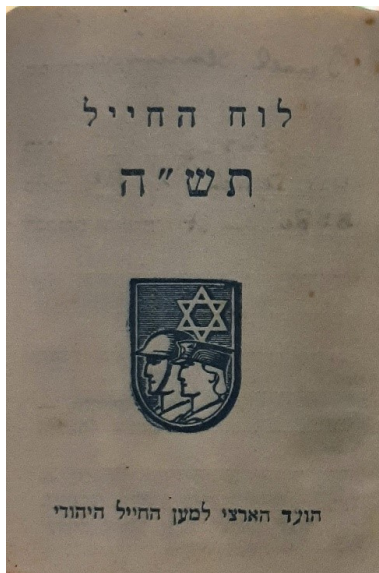
- הוועד הארצי יקים ועדים מקומיים בערים הגדולות: ירושלים, תל אביב וחיפה והם ירכזו את הפעילות במקומותיהם ויגייסו את הכספים הנדרשים.

כמו כן, בעקבות דבריו של משה שרת על ההצעה של נשים ציוניות מאנגליה לארגן שם מפעל למען החיילים היהודים מארץ ישראל, הוחלט לפנות אל המרכזים היהודיים בארצות דוברות אנגלית ולשתפם במפעל הסיוע לחיילים.

לפעילות הוועד היו תוצאות מהירות וחודש לאחר הישיבה הראשונה פורסם כי רבים נענו לקריאה לתרום, וכי רשימת התורמים מתפרסמת בעיתונות.

נוסף לזה נערכה מסיבה לחיילים מגדודי חיל החפרים במועדון "קדימה" שבתל אביב.

· יומן – לוח שנה שניתן לכל חייל ובו יכלו החיילים לכתוב מדי יום את שעבר עליהם.

גם בתום מלחמת העולם השנייה המשיך הוועד לפעול למען החיילים המשוחררים ומשפחותיהם. לאחר הקמת המדינה סייע הוועד לחיילי צה"ל ושמו שונה ל"ועד למען החייל". בשנת 1982 שונה השם ל"אגודה למען החייל", אשר בשנת 2016 התאחדה עם קרן לב"י וביחד נקראות כיום "יחד למען החייל".

מקורות:

גלבר יואב, תולדות ההתנדבות, יד יצחק בן צבי, 1979

עיתון "הצופה" מתוך האתר: "עיתונות יהודית היסטורית"

במהלך המלחמה הקים הוועד מועדונים לחיילים בארץ ובעולם. כך למשל עם הגעת החיילים לעיר חלב שבסוריה, פנה הוועד לקהילה היהודית המקומית וביקש ממנה לארח את החיילים ולהקים בשבילם מועדון בעיר, והחיילים אכן נהנו מהמועדון שהוקם עבורם ומדאגתה של הקהילה. לקראת סוף המלחמה דאגו אנשי הוועד לחיילים שעמדו להשתחרר ומשלחת של הוועד יצאה לאיטליה כדי להסביר לחיילים את תנאי השחרור שלהם.

הוועד נהג להעניק לחיילי היישוב דרך קבע את פרסומיו השונים, כמה מהם מצויים באוסף מוזיאון בית הגדודים:

· במסגרת פעילות הוועד בנושא התרבות יצא לאור שירון בשם "לקט שירים לחיילים".

· שירון נוסף נקרא "מזמורים לחייל היהודי", ובו מקובצים שירי חיילים, חלקם עם תווי הנגינה. וכך נכתב בתחילת החוברת: "מזמורים אלו הם אצלנו ניסיון ראשון לחיבור 'שירי חיילים' ובוודאי לקויים הם בחסר וביתר. טרם נוצרה בתוכנו מסורת רבת שנים בהווי צבאי ואף הביטוי השירי אינו שלם. אולם נראה לנו כי חוברת זו תשמש תרומה להתהוות המסורת הזאת ולהפצת שירי המולדת והצבא בקרב החיילים היהודים."

כתבה: ברקת עובדיה

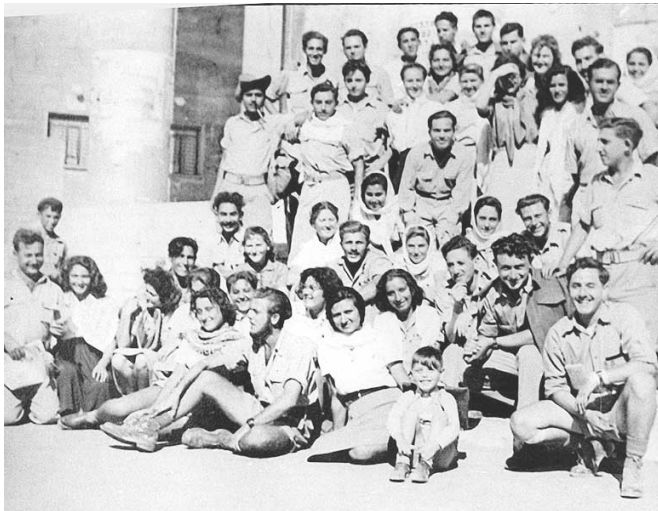
מוזיאון בית הפלמ"ח

הקמתו של קיבוץ נתיב הל"ה

מדריך ובלי מקשר, " (ריאיון עם אילון ודבורה שרמן 28.12.2005). עיקר מרצם של חברי הכשרת "איתן" הופנה לעבודה במשק שחסרו בו ידיים עובדות בשל הגיוס לצה"ל. חברי "איתן" הפכו לאנשי המקצוע בענפים המרכזיים כמו הרפת והמסגרייה.

לבד מהיותם חברי קיבוץ ששכן במרחב גיאוגרפי שומם ועוין, נאלצו חברי המשק הצעיר להתמודד עם שאר צרות והתרחשויות שפקדו אותם, כמו משקים צעירים אחרים ברחבי המדינה: קשיים כלכליים, קשיים חברתיים, הצתות, חדירות מסתננים וחוסר ניסיון שהגביר את הכישלונות בניהול המשברים. לאורך השנה השנייה להתיישבות התגברה המגמה של עזיבת המשק מקרב יוצאי הפלמ"ח, ועד סוף 1951 נותרו בקיבוץ נתיב הל"ה רק שלושה מחברי הכשרת הפלמ"ח שהרכיבו את גרעין פל"ד. את הסיבה המרכזית להתפוררות הקבוצה תולים חברי הגרעין לשעבר בנושא החברתי – "פשוט לא היה כיף", (רותי עמיר, 12.5.2005).

במהלך השנים קלט הקיבוץ גרעיני נח"ל, מרביתם בוגרי תנועת המחנות העולים, וכן קבוצות עולים מארגנטינה וברזיל. בשנת 2003 הוחלט בקיבוץ על מעבר למתכונת של קיבוץ מתחדש שבמסגרתו הופרטו כלל השירותים. עם זאת, הקיבוץ מקיים עד היום מנגנון ערבות הדדית בין חבריו.

הכשרת בית השיטה שחלק מחבריה היו ממקימי קיבוץ פל"ד. מתוך אתר הפלמ"ח.

כתבה: יפעת פריד

קיבוץ פל"ד של הקיבוץ המאוחד (לימים נתיב הל"ה) עלה על הקרקע באוגוסט 1949. בהתאם לתוכנית ההתיישבות הארצית של יוני 1949 התיישבו חברי הקיבוץ בביתו של הכפר הערבי הנטוש בית נטיף. הם התמקמו בבית השיח' ובבניין בית הספר וניהלו את השנתיים הראשונות של הקיבוץ בתוך שרידי הזיכרון של היישוב שקדם להם.

הבולטת ביותר בהתמודדויות של חברי הקיבוץ היא עובדת היותו קיבוץ ספר הנושק לגבול הפרוץ ורחוק קילומטרים רבים מכל נקודת יישוב ישראלית. נקודת הציון הישראלית הקרובה ביותר, משטרת הר-טוב, הייתה במרחק כ-13 קילומטרים של נסיעה בכביש משובש, מעבר לרכס ומחוץ לטווח הראייה.

מודל ההתיישבות היה של ישוב-משלט וככזה הוא תאם את חוויית המעבר של הלוחמים יוצאי הפלמ"ח אל הפרק החדש בחייהם. בהיכנסם לעולם החיים האזרחיים לא נדרש מהם לפרוק את נשקם ואת מושגיהם הצבאיים. ההפך הוא הנכון: על כתפיהם הוטלה האחריות לשמש קו ראשון להגנה בזמן מלחמה. עמדות משמר וביצורים נקבעו ברום ההר ומסביב לכפר, ונתרו תחת אחריות המשק גם לאחר שעבר לנקודת הקבע שבעמק האלה. ההימצאות לבד על רכס ההר השפיעה גם על הריבוד החברתי. את האינטימיות של החיים ביחד בנקודה המבודדת חלקו בשנתיים הראשונות שתי קבוצות שייכות: הכשרת מגויסות של הפלמ"ח וחברת נוער עולה.

חברי ההכשרת שעלו לנתיב הל"ה, הכשרת הנוער העובד מבית השיטה ועין חרוד, נחשבו להכשרות "חזקות". חבריהן היו ממיטב הנוער הארצישראלי, רובם בוגרי תיכון שאליהם הצטרפה קבוצה דומיננטית של יוצאי בולגריה שעלו בסוף 1945. בין חברי גרעין פל"ד היו שני אומנים: הציירת ומאירת נגזרות הנייר אראלה הורביץ והסופר ישראל וייסלר (פוצ'ו). מיטב עלילותיהם וסיפורי זיכרונותיהם של חברי ההכשרת תועדו בידי השניים בעבודותיהם. ספרו של פוצ'ו "חבורה שכזו", המתאר את חווייתיהם מההכשרה בעין חרוד ובית השיטה, היה לכלי ביטוי להווייתן של הכשרות הפלמ"ח באשר הן. את מלחמת העצמאות עברו יחד במסגרת הגדוד הראשון של חטיבת "יפתח" ולחמו בקרבות הקשים במלכיה, בחרבת מחאז ובכיבוש לוד. במהלך המלחמה נפלו 9 מחבריהם.

עם שוך הקרבות הוחלט על איחוד שתי ההכשרות והשם שנקבע היה "גרעין פל"ד", ראשי תיבות של פלוגה ד'. לאחר שהייה קצרה בקיבוץ בית השיטה יצא גרעין פל"ד להתיישבות בבית נטיף. חברי ההכשרות לא זכו להכשרה משקית וערכית מקיפה לפני המלחמה. מי שהביאו את הניסיון החקלאי היו חברי ההשלמה שהייתה מורכבת מחברת נוער עולה מפולין, הכשרת "איתן", כולם ניצולי שואה. המפגש הטעון בין שתי הקבוצות יצר התמודדות מרכזית בחיי הקיבוץ. הפערים היו גדולים: חברי גרעין פל"ד לא רק שהיו "הוותיקים" בנקודה החדשה, הם היו בוגרים בשנתיים מחברי הכשרת "איתן". הם היו נוער ארצישראלי, לוחמים בוגרי מלחמת העצמאות. "הפולנים", כפי שכוננו חברי "איתן", נתפסו בעיניהם כמשונים; "היה נתק – היו שתי החברות, אנחנו היינו אחרי מלחמה קשה עם הרוגים ופצועים, לא הייתה לנו סבלנות לחבר'ה האלה עם ההתנהגות המשונה שלהם. עלבונות, חטיפה של כל דבר... זו הייתה טעות לשלוח ככה בלי

מודיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

התחלה חדשה - תמרים לראש השנה

עליית בני הקהילות והבאת התמרים לארץ היו, כמו מבצעים רבים שבהם היה מעורב ארגון ה"הגנה", קצת חוקיים וקצת בלתי חוקיים. מאחר שמשק התמרים היה ענף חקלאי חשוב, התעוררו בהדרגה הרשויות בארצות השונות ואסרו על ייצוא חוטרי דקלים. כחלק מהסערה הגוברת בארץ ישראל ובעולם כולו במהלך שנות השלושים הפכה גם העלייה היהודית לאתגר. במשאיות העמוסות חוטרי תמרים הסתתרו גם מעפילים בדרכם מעיראק אל ארץ ישראל. גם הדקלים וגם האנשים היו חלק מהתחלה חדשה בארץ – מטעים מזנים שונים אשר ניטעו בשנות השלושים באזור הכינרת ובהמשך בעמק הירדן.

יאני (יעקב) אבידוב, חבר ה"הגנה" והמוסד לעלייה ב', עסק גם הוא הן בהעפלה הן בתמרים. בשנות החמישים הובאו לארץ בסיועו חוטרי תמרים גם מאיראן ומפקיסטן. אלה היו הבסיס למטעים בערבה, אשר שלחו כפות ירוקות דרומה עד אילת.

(המובאה מתוך: שמואל סטולר, מסעות בן-ציון ישראלי, הוצאת כנרת, תשי"ט–1959, עמ' 12)

כתבה: נעמה אוחנה-ארום

להב המעדר נגע באדמה. השתילים הרכים, חוטרי תמרים, הורדו בזהירות ונשתלו באדמת כינרת, להוות מטע גם לחקלאות התמרים המתחדשת בארץ ישראל.

דבש התמרים הושג, כרגיל, תוך כדי התמודדות עם כמה וכמה עוקצים. תחילת הדבר הייתה בשנת 1931. חברי קבוצת כינרת החליטו להנציח את שמה של חברתם, המשוררת רחל שנפטרה באותה שנה, בגן של תמרים. לשם כך הניחו שאין צורך ללכת רחוק; הדקלים הראשונים עבור הגן הושגו מכפר שכן וניטעו זמן קצר לאחר מכן. אולם אלה התגלו כבלתי פוריים, ומסתבר שכדי להשיג דקלים טובים ומניבים יש לחפש סיוע מחוץ לארץ. על כן יצא חבר ארגון ה"הגנה" בן ציון ישראלי בשנת 1933 לעיראק, ארץ תמרים בעלי שורשים עתיקים. שבעה מסעות עשה לארץ זו במהלך שנות השלושים, במטרה המוצהרת להשיג חוטרי תמרים וידע חקלאי. המסע היה בגבולות השלטון הבריטי ומאחר שהמרחב כולו נשלט בידי אותה אימפריה, נסעה המשאית שעליה עלה בירושלים באין מפריע אל עבר הירדן, ומשם לעיראק. אך העולם היה עולם אחר. במהלך מסעותיו יצר קשר הן עם הקהילה היהודית הגדולה והחזקה של בגדאד שבניה סייעו לו רבות, הן עם קהילות מרוחקות – באזור הכורדי של צפון עיראק, ומאוחר יותר אף באיראן. המפגש עם בני הקהילות המרוחקות הותיר רושם רב על שני הצדדים: אלה התפלאו לפגוש יהודי מארץ ישראל, וזה התפעל מהיהודים אשר למרות מצבם הקשה מבחינה כלכלית וביטחונית חיו חיי חקלאות ואדמה מדורי דורות.

"זה באמת כפר יהודי, ובו עובדי אדמה ממש", כתב בן ציון ישראלי ביומנו לאחר ביקורו בשנת 1934 בכפר סין-דור באזור הכורדי של צפון עיראק. "משקם – כרמי גפן וגנים של עצי פרי שונים, ירקות ומעט תבואה, ועדרי צאן קטנים. אלה עובדים בעצמם, בזקניהם ובנעריהם. עבודת האדמה היא באמת כל חייהם. חיי הכפר הזה קשים. טענה אחת כללית – גלות." כשחזר לארץ הייתה בידו – פרט לתמרים – רשימה ובה שמות משפחה כדי להשיג בעבורם אישורי עלייה.

בן ציון ישראלי (שלישי מימין) בכפר סין דור, 1934. אלכום בן ציון (בנציון) ישראלי (צ'רנומירסקי), ארכיון התמונות יד יצחק-בן צבי

המרד - התחלה חדשה

זה היה מצבו של האצ"ל כשמנחם בגין התמנה לפקד עליו בשלהי שנת 1943. זמן קצר לאחר מינויו הוא הכריז על התחלת המרד בבריטים, כי ניצחונן של בעלות הברית על גרמניה הוא רק שאלה של זמן. מרד גטו ורשה שהתחולל באותה שנה, העלה את מפלס הגאווה של חניכי תנועות הנוער. באותה שנה החלו להגיע ארצה ידיעות על השואה ומנגד נמשכה מדיניות הגבלת העלייה של הממשלה הבריטית. כל האירועים הללו יצרו תסיסה בקרב בני הנוער בארץ. תסיסה זו חלחלה למפקדת האצ"ל והובילה את חבריה למסקנה שיש להפסיק את שביתת הנשק שהכריז "הארגון" עם פרוץ מלחמת העולם ולפעול נגד ממשלת "הספר הלבן" מבלי להמתין לסיום המלחמה.

בצמרת "הארגון" הייתה הבנה שכדי לחדש את המאבק בשלטון הבריטי יש להכניס שינויים מפליגים בהנהגה. אליהו לנקין, שהיה מפקד בכיר באצ"ל, אמר: "אמרנו שאנחנו צריכים למצוא אדם שיפקד עלינו ושלא היה לו כל קשר עם מה שהתרחש בזמן הפילוג ואחריו [הפילוג של אברהם שטרן, ד' ש']. אלא שקשה היה למצוא אדם כזה בארץ."

בדיוק כשהאצ"ל חיפש מנהיג הגיע לארץ מנחם בגין, כחייל בצבא הפולני החופשי ("צבא אנדרס"). בגין לא היה בבחינת פנים חדשות. היו אלה בשעתו נציגי האצ"ל שהמליצו לפני ז'בוטינסקי למנות את בגין לנציב בית"ר בפולין. בגין היה ידוע כתומך בחינוך צבאי לחברי בית"ר ודאג לשיתוף פעולה עם מפקדי האצ"ל ששהו בפולין. הוא תרם רבות לעלייה הבלתי לגאלית והיה שותף בהכנת כוח אדם ונשק למלחמה למען הארץ. בקרב חוגים רבים נחשב בגין כממשיך דרכו וכיורשו של ז'בוטינסקי. הפנייה הראשונה אל בגין לעמוד בראש "הארגון" נענתה בשלילה. בגין לא הסכים להפר את התחייבותו ולערוק מהצבא הפולני.

רק לאחר שחרורו מהצבא הפולני, בדצמבר 1943, הסכים בגין לקבל על עצמו את הפיקוד על "הארגון". הוא הקים מפקדה חדשה ורחבה ובישיבתה הראשונה התקבלו שתי החלטות: האחת – להתחיל ללא דיחוי במאבק מזוין נגד השלטון הבריטי בארץ ישראל, והשנייה – שעל הארגון להתנתק מן המפלגה הרוויזיוניסטית ולקבוע את דרכו בעצמו. חלק מחברי המפקדה דרשו להתחיל בפעולות צבאיות ורק אחר כך לצאת בהכרזות פוליטיות. אנשים אלה חששו שעקב מצבו הקשה של "הארגון", הוא לא יהיה מסוגל לבצע פעולות והאצ"ל יוצג כמי שאינו מסוגל לממש את הצהרותיו.

בגין טען שמלחמה יש ללוות בהסברה פוליטית, ולכן חשוב שהכרזת המרד תבוא לפני הפעולות הצבאיות. הוא חשב שיש להכין את היישוב היהודי ואת דעת הקהל לשינוי שחל בקרב הנוער העברי, שהיה מוכן לצאת למלחמה בשלטון הבריטי כדי להקים מדינה עברית בארץ. הוויכוח נמשך כמה ישיבות וזאת כיוון שבגין לא נהג לכפות את דעתו כמפקד, אלא העדיף לשכנע ולהגיע להחלטה שבה חברי המפקדה ירגישו שותפים שווים באחריות.

כרזת המרד עוצבה כמסמך משפטי. יש בה הרבה מלל והיא קשה לקריאה והפנמה. למחברי הכרזה (ובגין בראשם) לא הייתה כוונה לעצב כרזה שתמשוך את הקוראים ותעביר את

בסוף ינואר 1944 שמעו מאות אנשים ברחבי הארץ, שהאזינו לתחנת הרדיו החשאית של האצ"ל "קול ציון הלוחמת", הכרזה מפתיעה שבה מודיע הארגון כי הפסקת האש עם שלטון המנדט הבריטי, שעליה הכריז זאב ז'בוטינסקי עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, הגיעה לסיומה. האצ"ל הכריז על מרד נגד שלטון המנדט הבריטי בארץ ישראל. יומיים אחר כך הופצה בשורת המרד באמצעות כרוזים שהדביקו חברי "הארגון" על קירות הבתים ברחבי הארץ. זו הייתה הכרזת מלחמה שחייבה את הארגון לרדת למחתרת. האצ"ל יצא כעת לדרך חדשה אבל היסוד להכרזת המרד הונח כבר שמונה שנים קודם לכן.

בשנת 1936 החלו מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט שכוננו "המרד הערבי הגדול". יהודים רבים נרצחו ונפצעו, רכוש רב נפגע ואווירת חוסר ביטחון אפפה את היישוב. בשנה הראשונה של המאורעות קיבל האצ"ל את מדיניות ה"הבלגה" של הנהגת היישוב ולא נקט פעולות צבאיות נגד הערבים. מדיניות זו גרמה לתסכול בקרב חברי האצ"ל, במיוחד לאור העובדה שארגון ה"הגנה" המשיך בפעילות. ה"הגנה" הגנה על היישובים ועל הנוסעים בדרכים וביצעה פעולות הגנה מניעתיות (מה שכונה "היציאה מהגדר"). ה"הגנה" פעלה גם במבצעי ההתיישבות שכוננו "חומה ומגדל". התסכול של חברי האצ"ל הוביל בסופו של דבר ל"שבירת הבלגה" מצידו והחל מחודש מרס 1937 פתח האצ"ל בפעולות נגד ערבים שנמשכו עד יולי 1939. בתקופה זו ביצע "הארגון" 33 פעולות.

בהמשך החליטו הבריטים לשנות את מדיניותם בארץ ישראל. ב-17 במאי 1939 פורסם "הספר הלבן" (השלישי), שקבע מדיניות אשר מנעה סופית את האפשרות להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. היישוב היהודי יצא בהפגנות סוערות והאצ"ל החליט, לראשונה, לפעול נגד יעדים של ממשלת המנדט הבריטי. הפעולות נשאו אופי של פגיעה בסמלי השלטון אבל לא בחיי בריטים. האצ"ל פוצץ צמתים של קווי טלפון, תאי טלפון ציבוריים, שְנאים של חברת החשמל הבריטית וכן הותקף קו הרכבת המקשר את תל אביב עם לוד. בסך הכול היו 23 פעולות. הפעולה היחידה שמטרתה הייתה לפגוע בחיי אדם הייתה חיסולו של קצין הבולשת הבריטית, ראלף קרנס, שהיה ידוע כמי שענינה אסירים של האצ"ל.

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה הורה זאב ז'בוטינסקי, "מצביא האצ"ל", להפסיק את המאבק בבריטים ולהצטרף לצבא הבריטי במטרה לסייע לו במאבק נגד הגרמנים. הוראה זו הובילה לפילוג באצ"ל. אברהם ("יאיר") שטרן, שהיה מבכירי הארגון, דרש להמשיך במאבק נגד הבריטים. דרישותיו נדחו והוא החליט לפרוש מהאצ"ל ולהקים ארגון חדש – "האצ"ל בישראל", לימים "לוחמי חירות ישראל" (לח"י). פרישתו של שטרן גרמה למשבר קשה בתוך האצ"ל. בשנת 1940 התחולל המשבר השני – ז'בוטינסקי הלך לעולמו והתנועה הרוויזיוניסטית נותרה ללא מנהיג. שנה לאחר מכן פקד את האצ"ל משבר שלישי. דוד רזיאל, המפקד הנערץ של האצ"ל, נהרג בעיראק כאשר השתתף בפעולה צבאית בריטית. זו הייתה אחת התקופות הקשות של "הארגון". חברים רבים שירתו בצבא הבריטי, אחרים פרשו ללח"י וחלק מהחברים עברו לפעילות בבית"ר.

המטרה הייתה לבצע פעולות שיצליחו, בהנחה שכישלון עלול לפגוע בתמיכה שלה זקוק "הארגון". בפעולות מדורגות יש אפשרות להשתפר ולהפיק לקחים עד ש"הארגון" יהיה בשל להתקפות מסובכות.

הפעולה הראשונה של האצ"ל הייתה פיצוץ משרדי העלייה, שסימלו את הגבלת העלייה ומניעת הצלתם של יהודי אירופה. ב-12 בפברואר 1944 תקפו לוחמי האצ"ל את משרדי העלייה בירושלים, תל אביב וחיפה. הפעולה בוצעה כמתוכנן וללא נפגעים. זו נחשבה לפעולה קלה שכן היה מדובר בפיצוץ משרדים ריקים מאדם. הבעיה היחידה הייתה משרד העלייה בחיפה שעליו שמר נוטר ערבי. הבעיה נפתרה בעזרת זוג "אוהבים" שמשכו את תשומת ליבו של הנוטר הערבי, שעה ששאר הלוחמים חדרו למבנה והטמינו בו את הפצצה.

גם הפעולה השנייה כוונה נגד מבנים ריקים. כעבור שבועיים פוצצו לוחמי האצ"ל את משרדי מס הכנסה בירושלים, תל אביב וחיפה. זה היה אירוע שגרם לשמחה רבה בקרב הציבור שכן חוק מס הכנסה, שהופעל בארץ החל מ-1940, הטיל את עיקר הנטל על האוכלוסייה היהודית. אחד השיקולים בבחירת מטרה זו היה כי גם אלה שלא תמכו במלחמה בשלטון הבריטי לא יגנו את הפגיעה בגוף שגובה מס מהתושבים.

שתי המתקפות הראשונות, שהיו מוצלחות, העלו את הביטחון העצמי של "הארגון". עשרות חברים שנטשו את הפעילות בו החלו להתעניין בחזרה לפעילות. אלה שכבר עשו את הצעד מצאו את עצמם בארגון שונה לחלוטין מזה שעזבו, ארגון בעל ביטחון עצמי, מאורגן ובעיקר מחתרתי. האצ"ל הרגיש שהוא בשל לעליית מדרגה. הוחלט להעז ולפגוע במרכז העצבים של השלטון הבריטי – הבולשת והמשטרה. שוב תוכננה פעולה מתואמת בשלוש הערים הגדולות – ירושלים, תל אביב וחיפה. בתל אביב הותקף מטה מחוז דרום של המשטרה והבולשת ששכן ביפו, ובחיפה הותקף המטה המחוזי של הבולשת. שתי הפעולות עברו בהצלחה וללא נפגעים. לעומת זאת בירושלים, שם תקף האצ"ל את מטה המשטרה והבולשת במגרש הרוסים, הפעולה השתבשה.

ביום חמישי, 23 במרץ, התאספו 21 אנשי חיל הקרב (ח"ק) הירושלמי בדירת המבצעים בקרבת מגרש הרוסים. בשעה שהלוחמים התכנסו לתדריך, הוכנו בחדר הסמוך ארבע חבילות מצות שהכילו חומר נפץ (היה זה ערב פסח ונשיאת מצות בעיר הייתה עניין שבשגרה). את התדריך העביר ירוחם לבני ("איתן"), קצין המבצעים הראשי של הארגון. לאחר התדריך חולק הנשק שכלל אקדחים מסוגים שונים ורימונים, לרבות שני אקדחי מאוזר אוטומטיים אשר יכלו לירות צרורות והיו תחליף למכונת ירייה. ארבעה בחורים, שהיו יחידת הפורצים והפיקוד, הולבשו במדי שוטרים בריטים. ארבע חבילות "מצות" במשקל 21 ק"ג כל אחת הועברו לבניין שבו הייתה יציאה אל המבנה במגרש הרוסים אשר שימש את הבולשת המרכזית. באותו בניין כבר הוכן סולם ארוך. בשעה עשר בערב טיפסה חוליית הפורצים על הסולם למרפסת הקומה הראשונה. חברי החוליה – אשר בניז'מן, משה נאה וישראל לוי – העבירו את כל המטענים אל הקומה הראשונה והחלו לפזר

המסר באופן קליט. הם ראו בכרזת המרד מניפסט משפטי-פוליטי ולא תעמולה. להלן חלק מכרזת המרד:

אל העם העברי בציון!

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. כיום עושה כל עם ועם את חשבונו הלאומי. מה הם ניצחונותיו ומה הן אבדותיו? באיזו דרך עליו ללכת, כדי להשיג את מטרתו ולמלא את ייעודו? מי הם ידידיו ומי אויביו? מי הוא בעל ברית אמתי ומי הוא הבוגד? ומי ההולכים לקראת הקרב המכריע? בני ישראל, נוער עברי!

אנו עומדים בשלב האחרון של המלחמה. אנו עומדים בפני ההכרעה ההיסטורית של גורלנו לדורות.

שביתת הנשק, אשר הוכרזה בראשית המלחמה, הופרה ע"י השלטון הבריטי. שליטי הארץ לא התחשבו לא בלויאליות, לא בויתורים ולא בקרבנות. הם הגשימו ומגשימים את מגמתם: חיסול הציונות הממלכתית.

נסיק את המסקנות ללא חת. אין עוד שביתת נשק בין העם והנוער העברי לבין האדמיניסטרציה הבריטית בארץ-ישראל, המסגירה את אחינו בידי היטלר. מלחמה לעם בשלטון הזה, מלחמה עד הסוף.

וזו דרישתנו:

השלטון על ארץ-ישראל יימסר מיד בידי ממשלה עברית זמנית.

הממשלה העברית של ארץ ישראל, הנציג החוקי היחיד של העם העברי, תיגש מיד לאחר הקמתה לביצוע עיקרים אלה:

א. תקים צבא עברי לאומי.
ב. משא ומתן עם כל הגורמים המוסמכים בדבר ארגון האבקואציה ההמונית של יהדות אירופה לארץ ישראל. עברים!

הקמת הממשלה העברית והגשמת תכניתה – זוהי הדרך היחידה להצלת עמנו, להצלת קיומנו וכבודנו. בדרך זו נלך, כי אחרת אין. נילחם. כל יהודי במולדת יילחם.

עברים!

הנוער הלוחם לא יירתע מפני קורבנות, דם וסבל. הוא לא ייכנע, לא ינוח, כל עוד לא יחדש את ימינו כקדם, כל עוד לא יבטיח לעמנו מולדת, חרות, כבוד, לחם, צדק ומשפט.

ואם עוזר תעזרו לו, הרי תחזינה עיניכם בקרוב בימינו בשיבת ציון ותקומת ישראל.

הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל

עם פתיחת המערכה הטיל "הארגון" על עצמו שתי מגבלות: הימנעות מטרור אישי כשיטת מלחמה ודחיית תקיפתם של יעדים צבאיים עד לסיום מלחמת העולם.

כדי למנוע כישלון, כפי שחששו כמה מחברי ההנהגה, הוחלט לפתוח בפעולות קלות יחסית ולעלות מדרגה בכל פעולה.

אותם במקומות שצוינו מראש. לפתע יצא מאחד החדרים הסרג'נט סקוט, סגן המפקח של הבולשת, שהיה קצין תורן באותו לילה. במקום התפתח קרב יריות שבמהלכו נפגע סקוט, לא לפני שהצליח לפגוע בבנימין. לאחר הפעלת המטענים החלה נסיגת הכוחות תחת חיפוי בירי. בנימין הצליח להגיע עד דירת המילוט שם התמוטט. לד"ר הפנר רופא האצ"ל, שהגיע לדירה, לא נותר אלא לקבוע את מותו. בנימין היה ההרוג הראשון של האצ"ל מאז הכרזת המרד.

כתוצאה מהפעולה נגרם נזק עצום לבניין. חדר האלחוט וחלק מהקומה השנייה קרסו. אולם הזק הכבד ביותר היה הפגיעה

כתב: שלמה דרור

אל העם העברי בציון!

אנו עומדים בשלב הסופי של מלחמת עולם זו. כיום עושה כל עם ועם את חשבונו הלאומי: מה הם נצחונותיו ומה הם אבדותיו? באיזו דרך עליו ללכת, כדי להשיג את מטרותיו ולמלא את יעודו? מי הם ידידיו ומי אויביו? מי הוא בעל ברית אמתי ומי הוא הבוגד? ומי ומי ההולכים לקראת הקרב המכריע?

שם ישראל חייב גם הוא לחונן את דרכו. לסיק את העבר ולהפיק מפקטיו לעתיד. כי הרי השנים שחלפו תן היו רבות בקורותינו, וכי השנים הבאות המכריעות דוברי ימינו.

111 שנות העזיבות:

- 1- בשנת 1897 הבריה כל התנועת בישראל כי עבדו שטר בדרך של אנגליה. בישת ופולין אשר קדשו מלחמה על גרמניה הימלרית המוקדמת.
- 2- גרמניה המכריזה כי מלחמת-עולם זו היא 'מלחמה-יהודית', וכי עם ישראל הוא אויבם מספר א'. והן על פי כך דחתה ממשלה גרמנית בעקשנות סתמית כל הצעת להקמת מדינת צבא-עברית. שייצג לקיב ישר נגד צבחה גרמנית.
- 3- בארץ ישראל הכרזה שנית נשק בין היהודים והממשלה. הישוב העברי חפץ את עזרתו המלאה לארשת הברית במלחמתו נגד הצבאות הימלרית-ספרדית.
- 4- למעלה מ-15 אלף פערי ישראל התנישו לנצח המדינה מתוך תקווה, כי אנגליה תקים את הצבא העברי הלאומי.
- 5- רבני עיראק ניצלו בשנת 1941 את סכנה הדחוק של בריטניה וכעזרת הנרמנים התקיסו את צבאותיה ערביי סוריה תמכו בשליחי הימלר, הניסו החמישי הפצרי היה כל השפעה עצומה. ערביי ארץ-ישראל הם לחולל הנהגל ומנזינם המוספי הריק פקודות סברלין-
- 6- היהודים נשארה נאמנת בברי המבולן של 1940-1941. הישוב שירת במשטרו ותשפיתו את כל המטרות הניכין. בני ישראל סכנו הקריבו את חייהם כסוריה-ספרדית-עיראק.
- 7- גרמניה החמילה להספיד את יהדות אירופה. פולין הפכה בית מפוזרים-יהודים גרמניה-אוסטריה-הולנד ובלגיה-יוחסלה יהדות ליטה. לטביה ואסטוניה-מחוססת ברמיה שגורית-הפליטה של יהדות פולין נאבקת על קיומה בגיטאות. יהדות רומניה שובת במני סכנת הייסול יהדות בולגריה עוסדת לנהגשו יהדות הונגריה הרתה לנוריה. חרב ודעק ומנזה רועל מכלים את אחינו באירופה. ככל קייבית של יהדות חתומה-דם.
- 8- להגות אין מקלט. כל המטרות מנזרות-מפוזרים. והן אלה אשר נבלשו למימי הרוסים' יהודי פולין רומניה וארצות הלסית-גוועים-סוריה. מקור המפגמות: 111 שנות העזיבות-עם.
- 9- לאור הסכנה האיום בארצות אירופה הוציאו מדינות המדינה הצהרת מלילת גרויה. ששן ערכה עולה על ערך הנייר עלי נכתבה.
- 10- ממשלה כריסטינה הכריזה כי אין אפשרות למשלוח הצלה במשך תן 'המדינה להשגת הצבאות'. היא גם הספקה בחקשקה שטינית וזוהית ו-111 ידית כתבה את פריץ. המדינה בחולות הממשלה העברית-ספרדית-מפוזרים-סוריה.
- 11- ממשלה ספר הלבו הקימה את הישוב העברי. שליחיה רצחו, גבירי וכפסל ללא דין. נשפיתו השליחי עילית-יובן וכפסל לחשילי כבוד ישראל בעולם.
- 12- המספר הלכן נשאר בקלט. הוא מנוסח לפירות בירית הדרכים ונאמנת הרוגים. למרות הסכנה של המני בית ישראל באירופה ולמרות העובדה, כי גם אחרי פינוי ההימלריות אין עתיד ליורדים בין שני אירופה האכולים שנות ישראל.

ספת העזיבות היא שיטה הימית כמות המסונו משך ארבע שנה מלחמה מליגנים של סומי עשני. מילינים אחרים עומדים במני סכנת ההשפדה.

וארץ-ישראל סגורה ואסורה, כי שולט בה שלטון בריטי. השאשים את הספר הלבן והחותר לחיסול התקנה האחרונה של עמנו.

בני ישראל, נועד עבריו!

אנו עומדים בשלב האחרון של המלחמה: אנו עומדים במני ההכרעה ההסופית של גורלנו כדורות. שביתת הנשק, אשר הכרזה בראשית המלחמה, הזכירה ע'השלטון הבריטי. שליחי הארץ לא התחשבו לא בליאליה, לא בויתורים ולא בקרבנות; הם הגשימו ומגשימים את צגמנות: חיסול הציונות הממלכתית. חלום ארבע שנים וכל התקוות אשר פשנו בלבוחיכם בשנת 1939 -נתבדלו ללא זכר. מעמד בינלאומי לא ניתן לנו, צבא עברי לא נוקם, שרתי הארץ לא נשתחו, לילתנו ארצות הברית של אמריקה, צרפת המחודשת ועם כל אופה חשפית אחרת. שתכירי ברבנותה וזכויותיה. מבין נסיכים את המספקות ללא חת. אין עוד שביתת נשק בין העממות העברית לבין האדוני-נישטריה הבריטי. בית בארץ-ישראל, המסגירה את אחינו בידי הימלר. מלחמה לעם ישראל בשלטון הזה: מלחמה על הסוף. מלחמה זו תדרוש קרבות רבים וקשים, אך נלך לקראתה מתוך הכרה, כי נאמנים הננו לאחינו, אשר נשחטו ונשחפים. כי למענם הרינו נלחמים ולצאלאמם באותם שמרנו אינונים.

111 דרישתנו:

השלטון על ארץ-ישראל ימסר מיד לידי ממשלה עברית זמנית!

- א. תקים צבא עברי לאומי.
 - ב. תשא ותתן עם כל הנרמנים המוסכמים בדבר ארגון האבוקאציה ההמונית של יהדות אירופה לארץ-ישראל.
 - ג. תשא ותתן עם ממשלת רוסיה רשאלת האבוקאציה של פליטי יהדות פולין וארצות אחרות.
 - ד. תיצור תנאים לקליטתם של בניים שבים למולדתם.
 - ה. תכיר את ברית עם אומות-הברית להגברת מאמץ-המלחמה נגד גרמניה.
 - ו. תציע בשם ארץ-ישראל הסוברנית, על בסיס הצרפתי האטלנטי ותתוך הכרה של אינטרסים משותפים, ברית של עזרה הדדית עם בריטניה הנוהלה. ארצות הברית של אמריקה, צרפת המחודשת ועם כל אופה חשפית אחרת. שתכירי ברבנותה וזכויותיה. מבין לאומיות של המדינה העברית. שולם של כבוד ושכנות טובה יוצעו לכל שכניה של ארץ-ישראל העצמאית.
 - ז. תשריש את קרשי התורה בחיי התורה האומה המשוחררת במולדתה.
 - ח. תבטיח לכל אורחי המדינה עבודה וצקן סוציאלי.
 - ט. תכריז על אבסטיוריאליזם של המקומות הקודשים לדת הנוצרית והמנסלמית.
 - י. תעניק שווי-זכויות מלא לאוכלוסיה הערבית.
- עבריו: הקמת הממשלה העברית הנאשמת מכתה-חיה-הדרך היחידה להצלה. עמנו להצלת קיומנו וזכויותנו. בדרך זו נלך, כי ארצת עץ פלטים. כלי יהודי בעבודת ידכם. אלוהי ישראל, אל צבאות, יהיה בעזרתו. אין-סגולה. חרות-אנו-נות. מוחת ברוך הוצרו סביב הנושר הלוהט שוכס. לא תעזבונו לנפשם. כי אדוני ימא הבוגד בעוז נשחזר.
- 111 שנות העזיבות-עם:
- א. למרד לשלם מסים לשלטון הזכרי.
 - ב. להמנין בכל יום וזבל ערב בצינות העיר ולדרוש את הקמת השלטון העברי בארץ.
 - ג. לא לצית לשונות הממשלה הזרה. חסר אמתן ומכריו: ריק לשלטון עברי אספסי.
 - ד. ציודי המיטלים יקרא להבטיח שביתת כללית בכל מקומות עבודה-המסוימים והשכורים. חסר אמתן ומכריו: ריק לשלטון עברי אספסי.
 - ה. הנוער המולד יקרא להפסיק את בתי המסר ולהקדיש את כל זמנו וכדעו למלחמה זו.
 - ו. עבריו: הנזיק החולל לא ויהיה מפני קרבות המדינה. דם ומכל. הוא לא ייכנס ולא ייטול כל עוד לא יחדשו את היסוד קודם. כל עוד לא יכסה 'מנוח מולדת' ארצת נצח. לחם. דקדק וספספ. ואם שורר תשכור לו הרי תחנה עניים בקרבו בימינו כשיבתי עין תחשפת ישראל. וכתי וכה וסוף לנו האלהים.

כרזת המרד (באדיבות ארכיון מכון זיבוטינסקי)

הארגון הצבאי הלאומי בגורן ישראל

עליית "אף על פי"

בינואר 1939 נתבקש ד"ר ראובן הכט, שהיה אחד הפעילים המרכזיים של עליית "אף על פי", לשחרר מאות יהודים "בלתי לגאליים" באירופה ולהעבירם לאוניות מעפילים מצרפת. ביוני 1940, עם נפילת פריז לידי הגרמנים, עבר מרכז הכובד הארגוני של מפעל ההעפלה לבוקרשט בירת רומניה, אשר קלטה רבבות פליטים יהודים ממדינות אירופה הכבושות. אלפים מהם ניצלו באמצעות אוניות המעפילים שיצאו ארצה מנמלי רומניה.

ההיערכות הארגונית החדשה תרמה לייעולה של המערכת ולשיפור בדרכי העברתם לארץ של מספר מעפילים רב מבעבר. כמו כן התברר לעוסקים בהעפלה כי חוף טנטורה (דור) אינו מתאים להורדת מעפילים. החוף השומם היה מוקף כפרים ערבים, וצופים דיווחו למשטרה על כל תנועה חשודה במקום. לכן, באביב 1938 הוחלט להעתיק את מקום הורדת העולים לחוף נתניה. עבודת ההורדה נעשתה בחיפזון רב כי ככל שיקדימו העולים להגיע לחוף כך תפחת הסכנה שייתפסו.

וכך היו מקבלים את פני העולים: עם קבלת ההודעה על בוא האונייה היו מגייסים את כל חברי האצ"ל במקום ומחלקים אותם לכמה חוליות: חוליות משמר, שהיו מסיירות לאורך החוף וחוליות תצפית, כדי שהמשטרה לא תפתיע את העוסקים בהורדה, הן מהים הן מהיבשה. כעשרים איש עסקו בהורדת מעפילים מן הסירות והבאתם לחוף. אחרים ליוו את העולים במעלה התלול מן החוף לנתניה, שם ציפתה להם חוליה אחרת. כן פעלו חוליות עזרה רפואית ובראשן ד"ר מ' דויטש או ד"ר בנימין בקמן. חוליה מיוחדת עמדה הכן עם שמיות, לכסות את העולים שנרטבו בזמן ההורדה.

כאשר הודיעו מנקודת התצפית כי הבחינו בגוש שחור הרחק בים, היו מאותתים ממקום מושבם בנדיק סלע ונותנים את סימני האור המוסכמים. על האיתות היו חוזרים פעמיים או שלוש. את מרבית הבאים, ובייחוד את הנשים והקשישים, החולים והילדים, נשאו לחוף על כתפיהם. בגבור קצב בואן של האוניות, הגיעו בוגרי מועדון "זבולון" אשר השיטו את הסירות לאונייה בייעולות, הביאו את העולים לחוף וחוזר חלילה. כאשר כבר היו על החוף כמאה עולים, הייתה החוליה המיועדת לכך מעלה אותם למושבה ומביאה אותם לאולם קולנוע "אסתר". כאן, בקולנוע, קיבלו העולים את ארוחתם הראשונה. עם עלות השחר באו אוטובוסים של "אגד" והנהגים המיומנים הובילו את העולים למקומות שנועדו להם ברחבי הארץ, אפילו עד לפלוגות הגיוס של בית"ר בראש פינה ומשמר הירדן. לכל אוטובוס צורף אחד מחברי האצ"ל. בדרך, אם נחשפה תנועת משטרה מוגברת בסביבה, הסתירו את העולים בבתי אריזה בפרדסי הסביבה שם שהו עד שתחלוף הסכנה.

עליית "אף על פי" הוא השם שניתן למפעל העלייה ה"בלתי לגאלית" של התנועה הרוויזיוניסטית, בית"ר והאצ"ל.

במאמרו "על אוואנטורזים" (26 בפברואר 1932) קרא מנהיג התנועה זאב ז'בוטינסקי באופן גלוי "לצפף" על החוקים המונעים מרבבות יהודים להיכנס לארץ ישראל ולקרוא תיגר על ממשלת בריטניה, שבהחלטתה על הטלת מגבלות על העלייה החופשית של יהודים לארץ ישראל שומטת את הבסיס החוקי והמוסרי של המנדט שקיבלה על ארץ ישראל מידי חבר הלאומים. במהלך השנים שקדמו למלחמת העולם השנייה קרא ז'בוטינסקי לאוואקואציה, דהיינו פינוי המוני של יהודים מאירופה לארץ ישראל, כפתרון לבעיה היהודית וכהצלה מיידית של יהודי אירופה. "אם לא תחסלו את הגולה", אמר ז'בוטינסקי, "הגולה תחסל אתכם". במאמרו "ספורט לאומי" ("המשקיף", 5 במאי 1939) חזר ז'בוטינסקי וקרא להמשיך בניפוץ ההגבלות על העלייה בהתאם לנסיבות הנדרשות.

רבים בתנועה הרוויזיוניסטית ובית"ר נענו לקריאתו של ז'בוטינסקי ועשו כל מאמץ להגיע לחופי המולדת הנעולים, גם ללא קבלת מכסות עלייה והיתרים שניתנו במשורה, למשל באמצעות נישואים פיקטיביים לאזרחי הארץ או אשרות תייר.

משה גלילי (קריבושין), צעיר שהיה מקורב לבית"ר בתל אביב, יזם ועמד בראש ארבעת המבצעים הראשונים של עליית "אף על פי" שהחלה בראשית שנות ה-30 של המאה העשרים, נמשכה עד פרוץ מלחמת העולם השנייה והייתה הסנונית הראשונה במסגרת מפעל עלייה ב'. גלילי ארגן ארבע ספינות שיצאו מנמלים באלבניה ופיראוס. מרדכי כץ, מזכיר שלטון בית"ר, נטל על עצמו לארגן את יציאתם ארצה של 1940 עולים. בארגון המעפילים וסידורי העפלתם ארצה סייעו למרדכי כץ גם אנשי האצ"ל (1937-1940). תפקידו של האצ"ל היה ללוות את הספינות בים ולטפל בהעלאת המעפילים ואבטחתם. החוקר דוד ניב מציין כי תחילה סייעו בהעלאתם של המעפילים בחופי הארץ, פעולה שחייבה שיטות של מחתרת. אחר כך הרחיב האצ"ל את השתתפותו על פני שטחים נוספים, מתוך שיקולים של הצלה ושל שילוב בתוכניות צבאיות מוחשיות.

עם צירופו של האצ"ל למבצעי ההעפלה התעורר הצורך בתיאום מראש של כל הפעולות מצד מוסדות התנועה הלאומית, בד בבד עם קביעת תחומי פעולה מוגדרים לכל ארגון.

לאחר פרישתו של גלילי נחתם הסכם בין נציגי בית"ר בארץ ישראל ערי ז'בוטינסקי לבין נציגי האצ"ל לענייני עלייה באירופה הלל קוק, על תיאום פעולות ההעפלה. בפגישה בפריז (1939) בהשתתפות דוד רזיאל מפקדו החדש של האצ"ל, אושר עקרון השיתוף בין שלושת הגורמים: נשיאות הצ"ח, שלטון בית"ר ומפקדת האצ"ל, ואף עלתה יוזמה להרחיב את ההעפלה ולהחילה לתחום הצבאי – הצעות להנחית כוח במסגרת תוכנית הקרויה "עלייה ג'", "תוכנית הרבבה" ו"תוכנית 40 אלף", שתכליתן לשחרר את ארץ ישראל בכוח הנשק.

כתבה: יעל הלוי

עליית "אף על פי" הייתה חלוצת מבצעי ההעפלה לארץ ופעיליה הובילו ביוזמה ובאומץ מפעל להצלת יהודי אירופה בתקופה הרת גורל, שבה היו חייהם של יהודי אירופה מוטלים על הכף. תודות לנחישותם של העוסקים במלאכה הצליחה היוזמה חרף כל הקשיים שעמדו בדרכם, קשיים לוגיסטיים, קשיי מימון והתנגדות ערביי ארץ ישראל והשלטונות הבריטיים.

במבצע "אף על פי" השתתפו 32 כלי שיט אשר העלו ארצה כשתי רבבות מעפילים. האונייה "כוכב", שהפליגה מאלכסנדריה בינואר 1934, נתפסת כאונייה הראשונה בעליית "אף על פי" ואילו האונייה האחרונה היא "סטרומה", אשר טובעה בים השחור ב-24 בפברואר 1942 בידי צוללת סובייטית וכל נוסעיה, מלבד ניצול אחד, נספו.

אוניית המעפילים "פאריטה", שהייתה אחת מאוניות "אף על פי", בחוף ת"א. באדיבות: מוזיאון ההעפלה וחיל הים

באותה שנה (1940) חל פילוג באצ"ל. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה הצהירה הנהגת הארגון על תמיכה בבריטים והורתה על הפסקת הפעולות ההתקפיות נגדם. יאיר חשב אחרת. הוא ראה בשלטון הבריטי כובש זר האחראי למניעת עלייה והתיישבות יהודית וסבר כי כדי להקים מדינה יהודית יש לגרש את הבריטים מארץ ישראל. יאיר פרש מהאצ"ל עם חלק מטובי מפקדיו, הקים ארגון מחתרתי חדש – "האצ"ל בישראל" שלימים נקרא "לוחמי חירות ישראל" (לח"י), והכריז על מלחמת חורמה בבריטים. בערב ראש השנה תש"א מתפרסמת פקודה מס' 1 של הארגון החדש שהקים יאיר ובה נכתב:

"השנה המסתיימת כיום הייתה שנת אסון וחורבן. גלות אירופה נהרסה כליל. יהודיה נושלו מעמדותיהם ונכלאו בגטו. בטוחים אנו שמחורבן הגולה תצמח ההכרה שאין מזור למכות אלא הקמת המדינה. תהא שנה זו שנת מחתרת ומלחמה, שנת כיבוש וניצחון."

יאיר הוביל את חברי מחתרת לח"י לביצוע פעולות נגד שלטון המנדט ועד מהרה הוכרז כמבוקש. הבולשת הבריטית הציעה פרס כספי גבוה על ראשו והוא אף נרדף בידי אנשי היישוב. יאיר נדד בין מקומות מסתור עד שהגיע אל רחוב מזרחי ב' 8 בשכונת פלורנטין בתל אביב, (היום רחוב אברהם שטרן), לדירת הגג שנשכרה בידי המחתרת עבור זוג לוחמים, טובה ומשה סבוראי.

בכ"ה בשבט תש"ב (12 בפברואר 1942), הגיעו שוטרים בריטים אל הדירה ולאחר חיפוש קצר מצאו את יאיר מסתתר בארון והזעיקו את מפקד הבולשת ג'פרי מורטון. מורטון ירה למוות ביאיר שידיו היו כבולות.

לאחר רצח יאיר נאסרו רוב חברי המחתרת ונראה היה כי מחתרת לח"י חדלה מלהתקיים. אולם הרצח של מחולל לח"י ומפקדו הראשון לא מנע את חידוש הפעילות. חברי לח"י לא אמרו נואש ומצאו דרכי בריחה מבתי הכלא אל החזית. הבורח הראשון, יצחק שמיר (לימים ראש ממשלת ישראל), שיקם את המחתרת וארגן מחדש את הכוחות עם שני חברי המפקדה האחרים – נתן ילין מור וישראל אלדד והמחתרת המשיכה את מאבקה בבריטים ביתר שאת.

בערב ראש השנה תש"ה פרסמה המחתרת בעיתון לח"י – "החזית", ברכה לרגל השנה החדשה:

"החזית' שולחת מעמקי המחתרת העברית בציון ברכת 'שנה טובה' לכל היהודים בעולם, לכל היהודים כמות שהם ובאשר הם. ברוכים יהיו לנו כולם, לשנה הבאה עלינו. לכל היהודים, הרחוקים והקרובים – הרחוקים במקום והרחוקים בדעה, הקרובים במקום והקרובים בדעה – אנו אומרים: שתהיה לכם שנה טובה. שנת שכל טוב ושנת לב טוב."

המ. הר. של הע. בישראל

מס. 1 – תש"א

מיום ערב ראש השנה התש"א

השנה המסתיימת כיום הייתה שנת אסון וחורבן:

ליהדות בעולם – גלות אירופה נהרסה כליל. יהודיה נושלו ואו בניסו.

לישוב בארץ – שנת אכזב עשתונות, מצוקה ואכזבה, יציבות כספית המוננים וסיוע לכנגוננו. גיוס עברים שכירי-יום לית

החזית

עתון לוחמי חרות ישראל

גליון י"ג. ערב ראש השנה תש"ה במחנת בציון

ב ת ו כ ו:

- א. לשנה טובה
- ב. החזית
- ג. סופת של ציונות הפליטים
- ד. סכונים
- ה. על המצאה
- ו. על מלחמה
- ז. ליהודים הטובים והישימים
- ח. הסחור
- ט. הכרית באירופה
- י. נודי האבקת
- יא. מן הרוד
- יב. למרשת העניינים
- יג. נילום באיבו כלל סקים.
- יד. הרים

לשנה טובה

מחותרת לח"י המשיכה להילחם בבריטים בפעולות נועזות – על אף הרדיפות, המאסרים וההגליות – עד לעזיבתם של הבריטים את ארץ ישראל. בערב ראש השנה תש"ח, לפני עזיבת הבריטים, נכתב בעיתון המחותרת "המעש":

"בתש"ז קידמנו את התהליך. בתש"ח יכולים אנו לסיימו.

אם ייעשה המאמץ המשותף, מאמץ עם לוחם על חירותו במרי ובקרב מתוך אמונה וביטחון, תהא שנת תש"ח שנת מנוסתו של האויב."

עם עזיבתם של הבריטים את הארץ הסתיים סיפורה של לח"י. הדירה שבה נרצח אברהם "יאיר" שטרן שוחזרה כפי שהייתה, על הריטיה וחפציה המקוריים, והבניין כולו היה למוזיאון לח"י. בין המוצגים ניתן לראות גם את כרטיסי ה"שנה טובה".

שתיה שנת תשפ"ג פורייה ומוצלחת לכולנו!

כתבה: קרן רווח

המעש

דרכי ראש השנה תש"ח עתון לוחם גליון 8

מישל ברזיל – אקטיוויסטתו לו למוסק...
רבו – אן חורש, מפסי פניו נוסף...
סגן סגן פקידה לוקיזה מה אמעז...
המפגש והאליטה כי סלאח רזי וסמעה...
ספק מיטי יא נאמטו שאלכו מוצק...
צפוייה אן זמרתה, ונאמטו חייב...
עקב...
שקטי שלטי ישראל המנו בלב נה...
תם הפזיזו, שפיקר, עקרי קר –...
שקדוצא פני עזרון ומפלו קיסות...
מסכול קורטו עז עזן נקדו סקעשוז...
מליו בן שפזית, מלדה לבר ראש השנה

ממעש תש"ז למעש תש"ח

הוא נמצאת במסדר...
בנה בה ארמון, הכי ונפשיה נפשיה...
את תבא מידרת נקדק את עקביה...
נפשו את מוריה נפשו כמסכתיה...
בנוח ובנפש ובזוהר...
הוא חובטת ארמון מה שחא –...
לא נבחה שני המוריות, המוריות חתי...
כאן המגשימה וכידנו ודבר...
נפש שנייה עזי לנו כדברנו...
על מופש המריצים, זרם אן עזי...
ניב עזי...
בדורנו המרוב...
במאס ילדום, העלה ישיבתם מה...
במסך ובנפש ים גבול לקרבות...
אשר אנשפיה יבולה לתה המורת...
ישיבתם מה...
תש"ז קידמנו את התהליך...
מסרת יבולה אן לייט...
אם יעשה ואמאץ המוריות, מאמץ...
הלוחמים ואמאץ המוריות, מאמץ...
עם לחם על חירות בים ויבשה...
מרי ובכרוב חוד אנשנה יבשה...
ליא שחברות חולנות...
שנת תש"ח תהא זו שנת מנוסתו...
של האויב, וכידנו הוא:

העסקה הנוכחית כי אן מעש...
וככל אשר ימנעו את העם העברי...
מלחמה שני המתחרת הוכיחה, כי...
אין סכות צבא ואין כוח משרטה ואין...
מאצני פורבוקציה ודרך הקסום כידו...
אשרים כדי לשלוטו מלחמת העברית...
התקאם לרצוננו...
המעשילים על הים והלוחמים בוכי...
ת – עשורו כמבון...
דואי סלא עמדה כמבון עדה מנהיג...
ניב נכסית, שמהלה ודחמה ונסתה...
הטילה על מריכות וצוקי ענשיו...
רצונו של הנוער, נגד רצונו של...
הציבור העברי אי-פעילות נגד...
הנוער, כולו הצבור, מינו...
היו מוכנים לקחת חלק בנושם ובריטי...
שם כמאבק לא היה די כוח בהם...
כדי להמריד נגד התנהגות המנהיג...
אך היה די כוח בהם כדי להתנגד...
למסיונות להנהגת אותם נגד הלוחם...
מים וגם זה מבין מסיונם...
אם את אחר לא חשבו הניסיונות...
היא לא חזרו את אלה שלא עשו...
רבו, הוא חזרו את כל העשורים את...
כי מי שעשה בצפון המנהג רצון

העם לעלות למולדת אה כי מי שקטע...
כנסו להפגנת רצונו של העם תחילת...
המקור...
הוא המנהג בלב...
גם חיות התקפת וגם חיות המח...
תרת עולות לו אייבי בקרבות ריבוי...
לקרבות בנושם קרבות במסך ורבי...
זרם כמרי, וכל אלה אינם נכשלים...
אצלו בשפע...
שני החוליות גם יחד החלישו...
כמידה נכסרת את נושם ואל ורכשו...
ואת עצמו של האויב...
ועל זו חציו הוא:

נכנס לענת העשור מתוך הכרה...
ברוח...
והו גורל המנוגגית והדיונים בארץ...
אשר היה – חלום האויב כאן...
הוא בריטניה, הוא המנהג עשירים...
הוא המנהגת ארמון הוא המנהג...
כל קיסות, הוא המסמכת בין שגבום...
ובין ארמון הוא שוכרת מנוסת...
עקביות ואל מלחמת מלחמות האויב...
הוא המנהג... מלחמה "בפורישים", הוא...
האויב מספר א' של העם העברי...
המוריות העברית

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

יציאת לדרך חדשה

במהלך השנתיים הללו למדתי על עצמי המון דברים, הגעתי לנקודות שיא שלא חשבתי שאגיע, התמודדתי והתגברתי על כל קושי ואתגר שהיו לי בדרך, התפתחתי בהמון היבטים וזכיתי להכיר צוות מדהים!

יותר מכול חשתי סיפוק בכל הדרכה ותחושה של שליחות כמי שמנחילה את המורשת ההיסטורית של המדינה לדור הבא. לסיום, אני מבקשת לשתף אתכם בקטע שכתבתי במהלך השירות במוזיאון, שבעיניי מסכם את משמעות התפקיד של בת שירות המדריכה במוזיאון:

תמיד סיפרו לי על מה שהיה וכמה הכול השתנה את כל מה שקרה כאן בארץ, לפני קום המדינה עכשיו מעבירים לידי את השרביט לגרום לאנשים לעצור, להקשיב, להביט לחבר אנשים לסיפור גדול ואחד – הסיפור של כולנו ביחד. סיפור שמורכב מהמון סיפורים על פעולות, מחתרות, מלחמות, מעשים ואנשים. אז, אני מדריכה במוזיאון. כן, אני שליחה של זיכרון, מחברת את האנשים לאותה השרשרת, שרשרת שלעולם לא נגמרת, שרשרת שמחברת את העבר ואת העתיד ושום דבר לא יוכל אותה לשבור או להפריד.

לא אשכח את התקופה הזו. תודה על ההזדמנות להיות חלק מהמורשת שלנו ומנושאייה.

כתבה: הדר דנינו

"... היום אני עומד להשתחרר עם שאר אנשי 'שוני' – חוץ מרוטנברג שייצא בעוד כמה ימים. לפני שבוע יצאו לרמן. האחים בנצנברג. אני רושם את המילים האלא [כך במקור] לפני סגירת היומן ואריזתו בין שאר החפצים שאני אורז ליציאה. השמחה במחנה גדולה היא, בפרט אצלי שבעוד כמה שעות אראה האהובים עלי. שלום חבריה להתראות בחוץ. בחופש. בארצנו אנו במדינה העברית שלום... אני חופשי. כמה אושר חבוי במילה זו..." (מתוך היומן של צבי אבני)

נחשפתי למילים האלה ביומנו של צבי אבני דרך קריאת יומני אסירים במסגרת העבודה במוזיאון. איך התחיל השירות שלי במוזיאון?

עם פרוץ מגפת הקורונה, בסגר הראשון, החלטתי לעשות שירות לאומי במוזיאון אסירי המחתרות – ירושלים. ממש לא ידעתי למה לצפות. הגעתי למוזיאון קצת חוששת כי לא הכרתי את המקום, ואפילו לא היה לי ניסיון קודם בהדרכה. במוזיאון קיבל אותי בזרועות פתוחות צוות חם, אוהב ומקצועי שליווה אותי לאורך כל תהליך הלמידה וגם בהמשך.

עם כניסתי לתפקיד הגיעו איתי טוהר ונסיה, שתי בנות שירות נוספות, ותוך כמה שבועות התחילה להירקם בינינו חברות. למדנו יחד, כל אחת בדרך שמתאימה לה, וליוונו זו את זו לאורך כל השנה.

למרות הקורונה מצאנו את הדרך להגיע אל הקהל הרחב. הדרכנו באמצעות הזום, ומבחינתי זו הייתה הכנה לקראת ההדרכות הפרונטליות שהיו בהמשך. במהלך השנה השתתפתי בפעילויות המוזיאון ברשתות החברתיות וגם במשימות הקשורות לארכיון. השיא של השנה היה השתתפותי בקורס הדרכה בתל אביב, שם חקרתי נושאים מעבר לחומר ההדרכה וגם יצרתי בעצמי תערוכה וירטואלית.

לקראת סוף השנה תכננו נסיה, טוהר ואני סדנה חדשה במוזיאון, סדנת כתיבת מכתבים, ובמאמץ משותף הצלחנו להוציא את הרעיון אל הפועל וכיום הסדנה שלנו היא חלק בלתי נפרד מפעילות המוזיאון.

לאחר התלבטויות רבות בחרתי להישאר ולשרת שנה שנייה במוזיאון. במהלך שנה זו שיחקתי את דמותה של בתו של הרב אריה לוי "אבי האסירים" וזאת במסגרת הפעילויות המיוחדות שמתקיימות במוזיאון בחגים. כמו כן יצרתי מערך הדרכה חדש וחוויתי המיועד לכיתות ה'–ו' שהיה מוצלח. לאורך השנה למדתי לעצב פרסומים ומודעות, לכתוב תסריטים ולערוך סרטונים שהיו חלק מהתצוגה ומהפעילות של המוזיאון ברשתות החברתיות.

התחלות חדשות -

האצ"ל לאחר הפילוג הראשון בשורותיו

בישיבתה הראשונה החליטה המפקדה החדשה לאשרר את שם הארגון – "הארגון הצבאי הלאומי בארץ-ישראל", שנזכר לראשונה בגיליון ב' של "המצודה", הביטאון המחתרתי של ה"ארגון", שראה אור ביום השנה השלישי למאורעות הדמים של אב תרפ"ט (אוגוסט 1929). בשורות הפותחות את הגיליון נכתב: **"מתוך רגש של הערצה וכבוד עומדים אנו, חברי הארגון הצבאי הלאומי בארץ ישראל, בפני אותם ימי מלחמת הכבוד של האומה בעד ארצה וקיומה, ימים שיירשמו בדף הכבוד של אומתנו עשירת הסבל ורבת היסורים"**. בגיליון זה התפרסם לראשונה גם שירו של אברהם ("יאיר") שטרן "חיילים אלמונים", שיהפוך עד מהרה להמנון האצ"ל ובהמשך, לאחר הפילוג (השני) בשורותיו (יולי 1940), להמנון לוחמי חירות ישראל (לח"י).

מכאן ואילך היה האצ"ל כפוף למרותו של זאב ז'בוטינסקי, כפי שהיה המצב גם בזמנו של מפקד האצ"ל לפני הפילוג אברהם תהומי, בהתאם להסכם שנחתם ביניהם בפריז שבצרפת ביום 5 בדצמבר 1936. משמע, רשמית לא נקשרו מוסדות התנועה המדינית: בית"ר, הצה"ר (ההסתדרות הציונית הרוויזיוניסטית), הצ"ח (ההסתדרות הציונית החדשה) והע"ל (הסתדרות העובדים הלאומית) עם האצ"ל שהיה ארגון מחתרתי, אך הם שימשו לו עורף ציבורי וגורם תומך לחימה, וראו בז'בוטינסקי את מנהיגם המשותף.

ביום כ' בתמוז תרצ"ז (29 ביוני 1937), יום השנה לפטירתו של הרצל, התקיים מפגן חגיגי של האצ"ל במסגרתו החדשה. היה זה מסדר רב רושם של האצ"ל באחד מאתרי הבנייה של שדרות ח'ן בתל אביב במעמד עשרות חברים ומפקדים במדי חאקי, מוסווים כחברי "ברית החייל". את המסדר קיבל ראש המפקדה החדש משה רוזנברג. רוח חדשה של תקווה פיעמה בשורות ובלבבות החברים, כאשר המפקד קרא את פקודת היום והעביר את המסדר לעמידת דום. אחר כך נערך מצעד שהיה הפגנת כוח בעיר העברית הראשונה. לימים נזכר רוזנברג באירוע חגיגי זה שהיה ציון דרך בתולדות האצ"ל: "צעדנו לקראת עתיד שלא היה ברור די צורכו... אבל השורות היו צפופות, העיניים צופות קדימה ובלב כלנו – אמונה אחת ורצון אחד. כך מתקרבים בני אדם אל מחוז חפצם!"

כתב: יוסף קיסטר

הפילוג הראשון בשורות האצ"ל חל בעקבות החלטת מועצת הארגון להתאחד עם ארגון ה"הגנה" בעיצומם של מאורעות תרצ"ו-תרצ"ז (אפריל 1936-אפריל 1937).

החלטת מועצת הארגון שצידדה באיחוד האצ"ל עם ה"הגנה" לא הייתה החלטה מחייבת וכל חבר יכול היה להחליט בעצמו בדבר שיוכו הארגוני. כן הוסכם על עריכת משאל בקרב חברי השורה והמפקדים באשר לעתידו של הארגון. מועד המשאל נקבע לשבת, י"ג באייר תרצ"ז (24 באפריל 1937).

תוצאות המשאל היו שנויות במחלוקת. לפי עדותו של אליהו גולומב, מראשי ה"הגנה", שניתנה בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות הכללית ביוני 1939, עברו לשורות ה"הגנה" כ-1,500 איש בקירוב, שהם כמחצית מחברי האצ"ל. ואילו להערכת משה רוזנברג, מבכירי האצ"ל ולימים מפקדו הראשי (אוקטובר 1937-אוגוסט 1938), נותרו בשורות ה"ארגון" כ-1,800 איש. משמע, 60% נותרו באצ"ל ורק 40% עברו ל"הגנה". מכל מקום, הפיקוד ברוב המקומות חזר ל"הגנה" ואילו חברי השורה הצעירים נותרו ברובם נאמנים לאצ"ל. באותן שעות קשות של פילוג נשאר הנוער הגרעין הקשה והנאמן של ה"ארגון". עם נוער זה, שהיה חדור אמונה ותקווה, יצא האצ"ל לדרך החדשה והעצמאית. ההיסטוריון דוד ניב ציין כי "היסוד העיקרי שנשאר, ושממנו התחיל האצ"ל להתפתח כארגון מחודש, כבר היה בית"ר-רוויזיוניסטי, אף על פי שגם אחר כך לא היה ה'ארגון' כפוף למפלגה הרוויזיוניסטית וגם לא להסתדרות הציונית החדשה. הכפיפות הייתה לז'בוטינסקי..." (ד' ניב, התפתחות האצ"ל והלח"י עד גמר מלחמת העולם השנייה, בתוך: אורנה מקובר-קטלב, אסנת שירן, צבא המדינה בדרך – פרקים בתולדות כוח המגן העברי, משרד הביטחון ההוצאה לאור והמרכז לתולדות כוח המגן "הגנה" ע"ש ישראל גלילי, עמ' 146).

מיד עם הפילוג נוסחו העיקרים החדשים. ל"מפקד ראשי" נתמנה קולונל רוברט ביטקר (1907-1977), שעלה ארצה בחודשים שקדמו לפילוג מהעיר שנחאי שבסין. את המינוי הרשמי למפקד האצ"ל הוא קיבל רק לאחר שנפגש עם ז'בוטינסקי באלכסנדריה שבמצרים ביום 7 ביולי 1937. לביטקר היו "קבלות" של מפקד בעל ניסיון קרבי עוד ממלחמת האזרחים שהתחוללה באזורים שנתרו מהקיסרות הרוסית בעקבות "מהפכת אוקטובר" (1917).

הוא הגיע לשנחאי עם השתלטות הקומוניזם על הקיסרות הרוסית ושם היה מפקד גדוד באזור הז'יכיון ("הקונצסיה") הבריטי בדרגת קולונל, ובד בבד גם היה נציב בית"ר בסין. אומנם עולמו היה מצומצם והוא גם לא ידע עברית, אך ניסיונו הצבאי ודרגתו הגבוהה עמדו לציודו. במפקדה שהוקמה בראשותו כיהן משה רוזנברג בתפקיד "ראש המפקדה", אברהם ("יאיר") שטרן – מזכיר, דוד רזיאל – מפקד ירושלים, אהרן חייכמן – מפקד תל אביב וחנוך קלעי (סטרליץ) – מפקד חיפה.

מינוי המפקד החדש, שהיה גם חבר בית"ר, נתן ביטוי מוחשי לקשר שבין האצ"ל לתנועת בית"ר ול"מצביא האצ"ל" זאב ז'בוטינסקי, שהיה גם "ראש בית"ר", יו"ר המפלגה הרוויזיוניסטית (הצה"ר) ונשיא ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח).

מפגן האצ"ל בתל אביב מייד לאחר הפילוג הראשון בשורותיו. בראש הצועדים ראש המפקדה משה רוזנברג, לימים מפקד האצ"ל. 29 ביוני 1937. (באדיבות: מכון ז'בוטינסקי בישראל, תל אביב)

מפת המוזיאונים

- 1 מוזיאון בית "השומר"
- 2 מוזיאון אסירי המחתרות עכו
- 3 מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
- 4 מוזיאון בית הגדודים
- 5 מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
- 6 מוזיאון בית הפלמ"ח
- 7 מוזיאון האצ"ל
- 8 מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
- 9 מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)
- 10 מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים
- 11 מוזיאונע

מוזיאון בית הפלמ"ח

- כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, ת"א.
- טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800
- Waze: בית הפלמ"ח, חיים לבנון 10, תל - אביב - יפו.
- חו"ל: מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il
- פתוח ראשון - שישי, שבת: סגור.
- הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.

מוזיאון האצ"ל

- כתובת: המלך גורג' 38, תל - אביב.
- טלפון: 03-5253307 / 03-5284001
- Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך גורג' 38, תל אביב - יפו
- חו"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון-חמישי: 8:00 - 16:00, שישי-שבת: סגור.

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)

- כתובת: נחום גולדמן 2, ק צארלס קלור, טיילת תל אביב - יפו.
- טלפון: 03-5177180 / 03-5172044
- Waze: חניון בית האצ"ל
- חו"ל: etzel48_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30, שישי - שבת: סגור.

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן (יאיר)

- כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטיין, תל - אביב.
- טלפון: 03-6820288 / 03-6837582
- Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו
- חו"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שעות ערב ומי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - ירושלים

- כתובת: משעול הגבורה 1, מנרש הרחמים, ירושלים.
- טלפון: 02-6233166 / 02-6233167
- מספר הפקס: 02-6250651
- Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)
- חו"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00, שעות ערב ומי 1 בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית "השומר"

- כתובת: קיבוץ כפר- גלעדי, טלפון: 04-6941565.
- Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי.
- חו"ל: hashomer_museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור.

מוזיאון אסירי המחתרות - עכו

- כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה.
- טלפון: 04-9911375
- Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו
- חו"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30, שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

- כתובת: רחוב אלנבי 204, חיפה.
- טלפון: 072-2798030
- Waze: ההגנה 65, חיפה.
- חו"ל: haapala.mus@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00, שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון בית הגדודים

- כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל.
- טלפון: 09-8629240, 09-8822212
- Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל
- חו"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il, hagdudim.museum@gmail.com
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00, שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור.

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

- כתובת: שדרת חטשילד 23, תל - אביב.
- טלפון: 03-5600809 / 03-5608624
- חו"ל: Hagana_Museum@mod.gov.il
- Waze: חטשילד 23 תל - אביב
- שעות פתיחה: ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00, שישי- שבת: סגור.

משרד הביטחון - אגף משפחות, הנכחה ומורשת
יחידת המורשת והמוזיאונים